HOVEDDEL I: HOVEDTREKK OG FORUTSETNINGER

1.1 Innledning og hovedtrekk

Rådmannen legger med dette frem sitt forslag til budsjett for 2019 og handlingsprogram med økonomiplan for 2019-2022.

Totalt er budsjettet for 2019 på i overkant av 3,3 milliarder kroner. Med et driftsbudsjettet på hele 2,5 mrd. kroner og et investeringsbudsjett på vel 0,5 mrd. kroner legges det til rette for styrking av velferdstjenestene, samtidig som satsingen på tiltak for ytterligere vekst og utvikling videreføres. Budsjettet er stramt, men det er ingen store kutt. Som tidligere år er det innarbeidet effektiviserings- og omstillingstiltak for å tilpasse utgiftene til inntektsrammen. For å få budsjettet i balanse er det nødvendig å bruke av tidligere avsatte driftsinntekter og se årene 2018 og 2019 under ett. Rådmannen vil understreke behovet for nøktern styring innen gitte rammer i årene fremover, hvor en ved økte inntekter prioriterer å styrke økonomien. Som tidligere signalisert, må investeringer og låneopptak ned på et lavere nivå fremover. Rådmannen tilrår at en for en god periode framover styrer etter en «handlingsregel» som tilsier at lånegjelden korrigert for den delen av gjelden som er helt eller delvis selvfinansierende og startlån ikke skal utgjøre mer enn 2 mrd. kroner, etter at utbyggingen av Stavsberg skole er ferdig.

De desidert største investeringene i budsjettet er innenfor de sentrale velferdsområdene. Dette gjelder byggingen av Stavsberg skole med flerbrukshall og byggingen av nytt sykehjem i Moelv. Investeringene i disse to prosjektene utgjør henholdsvis 315,8 mill. kroner og 326 mill. kroner, samlet 641,8 mill. kroner. I tillegg til disse investeringene er det en lang rekke tiltak i budsjettet som styrker både skole og oppvekstområdet og helse og omsorg.

Det har vært satset systematisk på økt læringsutbytte over flere år, med blant annet styrking av timetallet og økt lærertetthet. Det er en bredde i satsingen der en blant annet følger utviklingen av den enkelte elev tett, investerer i læreres kompetanse og nødvendig utstyr, har egne program for systematisk opplæring i lesing, skriving og regning og en forskningsbasert tilnærming til utviklingen. Investeringen i digitale verktøy gir alle elevene i både barne- og ungdomsskole tilgang til enten nettbrett eller pc fra skoleåret 2019/2020. Et omfattende opplæringstilbud sikrer lærere nødvendig kompetanse til å kunne legge til rette for digital læring. Gjennom matkultursenteret får alle elever på 6. og 9. trinn en styrket undervisning i mat og helse. Skolebyggene har fått et betydelig løft med åpning av Brøttum skole i 2015, Mørkved skole i 2016, nye lokaler for Fagernes skole i 2016 og Moelv skole i 2017. Stavsberg skole er under bygging og skal stå ferdig i løpet av 2019. I løpet av 2018 er både svømmebasseng og idrettshall i Moelv ferdigstilt, og det er bygget svømmebasseng i Brumunddal gjennom offentlig privat samarbeid, som åpner i januar 2019.

I samsvar med vedtatt overordnet strategi for helse- og omsorgstjenestene i Ringsaker 2012-2022 videreføres arbeidet med å innrette tjenestene slik at flest mulig klarer seg selv lengst mulig. I budsjett 2019 er pleie og omsorg et av satsingsområdene og styrkes brutto med til sammen 17,2 mill. kroner. Det er en betydelig styrking av hjemmetjenester, samtidig som tjenester for personer med funksjonshemming og aktivitetstilbudet til hjemmeboende demente er styrket. Det foretas ingen kutt i pleie- og omsorgstjenesten. Opprettelsen av et bofellesskap for unge mennesker med funksjonshemming i Byporten sør i Brumunddal er et pilotprosjekt nasjonalt, der Ringsaker kommune har samarbeidet tett med den private utbyggeren og Husbanken om tilpasning av leilighetene til brukergruppen. Det største tiltaket er likevel nytt sykehjem i Moelv, som ligger inne med 1 mill. kroner til utredning i 2019 og med 325 mill. kroner i økonomiplanperioden.

Ringsaker kommune har over år posisjonert seg for vekst, blant annet gjennom tilrettelegging av tomter, byutvikling, infrastruktur, næringsutvikling, satsing på oppvekst, kultur, arrangementer, attraktivitet og markedsføring. En har snudd en til dels krevende utvikling til vekst både i befolkningstall, handel, boligmarked og næringsliv. Vekst er en avgjørende faktor for videre satsing på velferd. Det er derfor svært viktig for videre utvikling at kommunen fortsatt har en tydelig ambisjon om vekst, og at nye, ambisiøse vekstmål legges til grunn. Det er flere konkrete planer og prosjekter, slik som eksempelvis utbyggingen av firefelts E6 gjennom kommunen, som legger til rette for at veksten kan fortsette i årene framover, men det krever at kommunen evner å handle og utnytte potensialet maksimalt. Veksten vil ikke komme av seg selv.

Strategien for vekst og utvikling er utledet med grunnlag i kommuneplanens føringer og utviklet gjennom de årlige budsjettprosessene. Dette er en tydelig retning for kommunens arbeid, som rådmannen mener det er svært viktig å videreføre. I tillegg har en de siste årene løftet frem fire områder der Ringsaker kan ta en unik posisjon; Prøysen, mat, Sjusjøen og Mjøsa. I arbeidet med å posisjonere kommunen for ytterligere vekst, er det viktig at disse områdene blir prioritert, og at en til enhver tid ser etter nye muligheter til å bygge opp under og utvikle disse innsatsområdene.

Utviklingen av Sjusjøen og Mjøsa er en kombinasjon av reiselivsutvikling, stedsutvikling og næringsutvikling med ulike tiltak innenfor en rekke områder. Med deltakelse i reiselivsselskapet Visit Innlandet, ønsker en å kunne stimulere til ytterligere utvikling av Sjusjøen og Mjøsa som reiselivsdestinasjoner. Prøysenhuset har etablert seg som et nasjonalt kulturhus, der det nå særlig satses på to tydelige sesonger med «Sommer i Prøysen» og «Jul i Prøysen». En ser at Prøysenhusets gradvise satsing mot et yngre publikum har vært vellykket. Satsingen på Matkommunen Ringsaker foregår i samspill med landbruket, lokale produsenter og næringsmiddelindustrien og med tiltak innenfor en rekke ulike tjenesteområder. Geitmyra matkultursenter for barn Ringsaker er nå etablert på Granerud gård. 2019 vil være det første hele driftsåret for matkultursenteret, som både vil gi et unikt tjenestetilbud til barn og unge i Ringsaker og samtidig være en attraksjon og et pre for Ringsaker og for hele Innlandet.

Byutvikling, næringsutvikling og investeringer i infrastruktur er avgjørende for videre vekst. Det gjennomføres store infrastrukturinvesteringer for å tilrettelegge for tilgjengelige og attraktive byggefelt, utvikling i fjellet og langs Mjøsa, byutvikling og næringsutvikling. Dette gjelder både vann og avløp, utviklingen av områder som Garveriparken og Mjøsparken, opparbeidelse av veger, parker og grøntstruktur. I næringsutviklingsarbeidet er det sentralt å ivareta og legge til rette for eksisterende næringsliv, samtidig som en gjør det attraktivt for nye bedrifter å etablere seg i kommunen. Helt vesentlig er tilrettelegging for og salg av attraktive næringsarealer langs E6.

Brumunddal vokser raskt og har de senere årene vært en av de raskest voksende byene rundt Mjøsa. Sentrum utvikles og fortettes med en rekke spennende leilighetsprosjekter. Arrangementer og møteplasser bygger attraktivitet, gir oppmerksomhet og sikrer økt handel. En har kommet langt i arbeidet med å koble byen og Mjøsa sammen, og Mjøsparken er allerede utviklet til å bli et attraktivt og mye besøkt friområde. Mjøstårnet har før det er ferdigstilt vist seg å være en magnet som gir økt interesse for området, og boligområdene i Verven er attraktive. Det er nå avgjørende at en gjør de siste investeringer for å skape gode forbindelser mellom byen og Mjøsa, og satser videre på å utvikle Mjøsparken i en helhet i strandsonen. Dette er en investering som vil gi innbyggerne i Ringsaker et attraktivt fritidstilbud, men det er også en investering for å tiltrekke turister, skape nye arbeidsplasser og på sikt sikre tilflytting. For å løse utfordringer knyttet til trafikk og parkering, må Kirkegata forlenges med bru over Brumunda, og det bør etableres en langtidsparkering på Granerudjordet. På sikt må det ses helhetlig på flere tiltak for å avhjelpe trafikk- og

parkeringsforholdene i sentrum, gjerne i samarbeid med private aktører når utbyggingsprosjekter utvikles og realiseres.

I Moelv er investeringene knyttet til ny skole, ny idrettshall og nytt svømmebasseng et svært viktig grunnlag for videre vekst. I denne nye bydelen er det også utviklet et fantastisk uteområde og parkområde som gir gode aktivitets- og rekreasjonstilbud til Moelvs innbyggere. Framover må byutvikling og næringsutvikling i Moelv sees i sammenheng med utbygging av firefelts E6 og et eventuelt nytt sykehus. Her ligger det fantastiske muligheter for utvikling av Moelv som by. Muligheter som en må posisjonere seg for, og legge til rette for realisering av. I Moelv sentrum fortsetter arbeidene med oppgradering av Garveriparken, og en ser på mulighetene for et mer utfyllende torgprogram.

Budsjett og økonomiplan er tilpasset regjeringens økonomiske opplegg for kommunesektoren i 2019. Av veksten i kommunens frie inntekter, slik den fremkommer av forslaget til statsbudsjett, er en andel begrunnet med opptrappingsplan på rusfeltet, med tidlig innsats i barnehage og skole, og med opptrappingsplan for habilitering og rehabilitering. Dette er fulgt opp i rådmannens budsjettforslag. Videre skal inntektsveksten dekke økte utgifter ved befolkningsutviklingen og økte pensjonsutgifter.

Ved utarbeidelsen av budsjett 2019 og økonomiplan 2019-2022 har rådmannen søkt å følge forutsetningene i rammesaken. Her var det bl.a. forutsatt bruk av 15 mill. kroner av utbetalt overkurs ved konvertering av ansvarlig lån til Eidsiva Energi AS til aksjekapital. Etter at alle budsjettforutsetninger er oppdatert og tiltak innarbeidet, er det en ubalanse mellom totale driftsutgifter og driftsinntekter i 2019. Her må dog årene 2018 og 2019 sees i sammenheng når dette balanseres ut. Ubalansen er således dekket opp ved bruk av avsatte frie merinntekter i 2018 på 12,9 mill. kroner og av tidligere avsatte driftsinntekter på 7,1 mill. kroner.

Ringsaker har tradisjonelt hatt god styring med økonomien. Med et stramt budsjettopplegg vil løpende budsjettoppfølging, god oversikt og budsjettdisiplin være sentralt fremover. Arbeidet med å tilpasse utgiftene til inntektene fortsetter. Langsiktighet i tilpasningene og forutsigbarhet uten brå skift vil fortsatt bli vektlagt i styringen.

Rådmannen vil særlig understreke viktigheten av å øke inntektene i årene fremover. En positiv befolkningsutvikling har avgjørende innvirkning på inntektsgrunnlaget. Satsingen på attraktivitet, næringsutvikling og oppvekstmiljø vil gi grunnlag for fremtidig vekst og nye inntekter. Det er nødvendig at en over tid står fast ved og bygger videre på strategien om vekst og utvikling i et langsiktig, målrettet og systematisk arbeid. Dette sikrer en stø kurs hvor vekst og velferd går hånd i hånd.

1.1.2 Strategi

Kommunens visjon
Kommuneplanens samfunnsdel ble vedtatt av kommunestyret 27.9.2006, og Ringsaker kommunes visjon er der formulert til å være:

Ringsaker – vekst og utvikling!

Kommuneplanen angir retningen i arbeidet for å realisere visjonen ved at Ringsaker kommune skal:

- tilrettelegge for et mangfold av attraktive boområder i hele Ringsaker
- være næringslivets favorittkommune
- tilby et godt utbygget service- og tjenestetilbud
- sikre gode oppvekstmiljø

- sikre et bredt og mangfoldig kulturtilbud
- bygge opp kunnskap, kompetanse og utdanningstilbud
- sikre bærekraftig utnytting av ressursene
- synliggjøre og utnytte det mangfold av muligheter som finnes i kommunen
- spille på lag med innbyggerne, private og offentlige aktører

Strategi og profil
Kommunens mer konkretiserte strategi er utledet med grunnlag i kommuneplanens føringer og utviklet gjennom de årlige budsjettprosessene. Strategien i arbeidet for videre vekst og utvikling i Ringsaker er stikkordsmessig beskrevet ved følgende oppsett:

"Den attraktive kommunen!"
- Brumunddal og Moelv som attraktive steder – aktiv byutvikling.
- Attraktivt og mangfoldig tilbud av tomter og boliger i hele kommunen.
- Utnytte mulighetene Mjøsa, fjellområdene og bygdene gir.
- Satse på kultur – gode opplevelser, livskvalitet og oppmerksomhet.
- Markedsføring av botilbudet, reiselivstilbudet og næringslivet.

"Den næringsvennlige kommunen!"
- Handlekraft og initiativ i samarbeid med næringslivet.
- Utnytte mulighetene i infrastruktur og beliggenhet.
- Tilrettelegging av næringsarealer.
- Satse på kompetanse, innovasjon og samarbeid.

"Oppvekstkommunen!"
- Barnehageplass til alle.
- Økt læringsutbytte i skolen, basisfagene i sentrum.
- Utbygging og rehabilitering av skolebygg.
- Attraktive ungdomstilbud.

"Kommunen med det gode tjenestetilbudet!"
- Trygghet for de grunnleggende velferdstjenestene.
- Høy faglig kvalitet på tjenestene.

"Kommunen med orden i sakene!"
- Økonomien skal være i orden.
- Korrekt saksbehandling er en selvfølge.
- Kommunen som attraktiv arbeidsgiver.
- Godt vedlikeholdte og velstelte kommunale bygg og anlegg.
- Framstå positivt og offensivt.

Det helt vesentlige for Ringsaker kommune er befolkningsvekst. Et livskraftig, attraktivt lokalsamfunn utvikler sine kvaliteter til beste for innbyggerne og ekspanderer! Og for å bevare kommunens andel av kommunesektorens frie inntekter må en holde tritt med befolkningsveksten i landet. Markant positiv utvikling i innbyggertallet over tid er den fremste indikasjon på hvorvidt kommunen lykkes i sin streben etter vekst og utvikling.

Kommunen har ved utgangen av 2. kvartal 2018 til sammen 34.361 innbyggere. En ser at en nok ikke vil nå helt opp til ambisjonen («det hårete målet») om 35.000 innbyggere allerede i 2018, men resultatet blir tett opptil målet, og det har vært viktig å ha et slikt vekstmål å strekke seg etter. Det er avgjørende for arbeidet med vekst og utvikling at det er en klar målsetting om befolkningsvekst. Vilje og fokus er viktig. En går nå inn i en periode der infrastrukturtiltak og andre store prosjekt vil kunne bety en helt annen veksttakt enn en har sett så langt. Rådmannen har satt et nytt, offensivt,

men ikke urealistisk mål, om å nå 36.500 innbyggere i 2023. Men en vil her også være prisgitt den nasjonale utviklingen, særlig med tanke på innvandring. Hvis en lykkes med realisering av store prosjekter som IC og sykehus, har rådmannen dristet seg til å antyde 40.000 innbyggere kanskje allerede i 2030 og 50.000 innbyggere i 2043, som nye «hårete» måltall.

1.1.3 Prioriteringer

Som omtalt innledningsvis er det innenfor de anslåtte økonomiske rammer fremover, vektlagt å finne en god balanse mellom å opprettholde og videreutvikle de sentrale velferdstjenestene og tiltak for vekst og utvikling for å sikre inntektsgrunnlaget for velferdsproduksjonen. I foreliggende forslag til budsjett og økonomiplan fremmes en rekke tiltak for videreutvikling av de sentrale velferdstjenestene.

Under følger en opplisting av noen utvalgte sentrale prioriteringer i budsjett og økonomiplan. Tiltakene er beskrevet mer utførlig under de enkelte virksomhetsområder i hoveddel IV.

<u>Barnehage</u>

Ringsaker skal til enhver tid ha full barnehagedekning. Alle med lovfestet rett til barnehageplass fikk tilbud barnehageåret 2018/2019 uten at kommunen måtte iverksette nye tiltak. Barnehagedekningen er foreløpig god i Moelv, Nes og i nordre Ringsaker. I Brumunddal og Furnes er det for tiden ikke ledig kapasitet etter hovedopptaket. Med en fortsatt økende etterspørsel blir det trolig behov for å planlegge nye plasser utover vedtatte utbygginger. Rådmannen følger situasjonen nøye, og vil tilrå grep når utviklingen tilsier det. På Simenstua kan det bli behov for å åpne den ene eller begge de to siste avdelingene i løpet av barnehageåret 2019/2020. Dette vil en komme tilbake til i tertialrapportene for 2019, når barnehageopptaket for 2019/2020 er kjent. Det er i økonomiplanen ført opp til sammen 10 mill. kroner til ny barnehage i Moelv, 5 mill. kroner i 2021 og 5 mill. kroner i 2022.

Barnehagetilbudet i Ringsaker skal ha høy kvalitet, og det gjennomføres en rekke tiltak for å sikre dette, blant annet deltakelse i FOU-prosjektet Kultur for læring og en rekke tiltak for kompetanseutvikling. Det jobbes systematisk innenfor ulike fagområder, eksempelvis er det laget felles målsettinger for barnehagenes digitale praksis, og et pilotprosjekt ved Simenstua, Furnes og Kylstad barnehage, der barna skal bruke iPad i læringsprosesser. Det er også grunn til å nevne at barnehagene i 2019 vil få kurstilbud på Getimyra matkultursenter for barn i Ringsaker.

<u>Skole, flerbrukshaller og svømmebasseng</u>

Satsing på økt læringsutbytte videreføres. Det har over år vært en styrking av timetallet slik at elevene i Ringsakerskolen nå til sammen får 465,5 årstimer ut over minstetimetallet for grunnskolen, det vil si 12,25 uketimer fordelt på 1.-7. trinn. Det er utviklet en rekke tiltak innenfor ulike fagområder og en systematisk dialog om og oppfølging av resultater. En viser til kapittel 4.4. Undervisning (VO30) for en detaljert redegjørelse av alle tiltak. For 2019 er bruk av digitale verktøy i opplæringen høyt prioritert, og det investeres i nettbrett, programvare og verktøy for administrasjon, samtidig som det gjennomføres grundig opplæring av alle ansatte. Elever på 6. og 9. trinn vil få en styrket undervisning i mat og helse gjennom et eget undervisningsopplegg på Geitmyra matkultursenter for barn Ringsaker.

I rammesaken, som ble behandlet i f.sak 76/2018, var det opprinnelig forutsatt et samlet innsparingstiltak på kr 1.959.000. I rådmannens budsjettforslag er det generelle kuttet redusert med kr 970.000. De står kun igjen spesifiserte kutt som går på økte refusjonsinntekter på PPT, et lite kutt i drift for Voksenpedagogisk senter, fjerning av samlingsstyrergodtgjøring (som ikke er lovpålagt) og en reduksjon av driftsbudsjett på forsterkede enheter, med bakgrunn i at begge enheter har fått helt nytt utstyr i forbindelse med nye skolebygg. En har samtidig styrket budsjettet med 2,252 mill.

kroner for å opprettholde omfanget på antall undervisningstimer som følge av økt elevtall, og en opprettholder med dette lærertettheten.

Arbeidet med den vedtatte rehabiliterings- og utbyggingsplanen for skolene har høy prioritet, og store investeringer legges til grunn for å bygge ut Stavsberg skole. Brøttum skole ble offisielt åpnet i 2015, og Mørkved skole ble offisielt åpnet i oktober 2016. Mørkved skole er bygget for 325 elever, men det er muligheter for utvidelser for ytterligere 420 elever på et senere tidspunkt. Her er det dermed dimensjonert for framtidig vekst i Brumunddal. Fagernes skoles nye bygg ble åpnet i september 2016, og gir elevene i Næroset moderne, funksjonelle og tidsriktige skolelokaler. Moelv skole ble tatt i bruk i oktober 2017, og er bygget for 425 elever. I 2018 ble skolen koblet sammen med ny flerbrukshall og nytt svømmebasseng. Det er lagt til rette i budsjettet for at bygningene til tidligere Ringsaker videregående skole kan tas i bruk som undervisnings- og møterom. Rådmannen vil komme tilbake til spørsmålet om en samlet løsning for skolebygg i Moelv i sak om prioriteringer innenfor pulje to/framtidige skoleinvesteringer innen utgangen av 2019, jf. k.sak 84/2017, punkt 22.

Kommunestyret behandlet i k.sak 44/2015 rom- og funksjonsprogram for Stavsberg skole. I k.sak 107/2016 ble det fattet vedtak om å endre prosjektet ved å utvide fra liten flerbrukshall til fullverdig idrettshall. Totalt er det lagt til grunn en kostnadsramme på 315,8 mill. kroner for bygging av Stavsberg skole og flerbrukshall. Det legges opp til at bygget skal ferdigstilles høsten 2019.

I k.sak 18/2015 vedtok kommunestyret struktur og drift for svømmebasseng i Brumunddal. Vedtaket innebærer at kommunen skal leie svømmehall fra en ekstern utbygger/driver framfor å bygge og drifte i egen regi. Svømmehallen skal tas i bruk fra januar 2019. Ved åpning av ny svømmehall i Brumunddal, stenges bassengene ved Brumunddal ungdomsskole og Furnes ungdomsskole.

Det ble i f.sak 114/2017 vedtatt at det igangsettes ny anskaffelse av totalentreprenør for svømmebasseng ved Brøttum barne- og ungdomsskole. Ny anbudskonkurranse ble sendt ut første halvår 2018, og det er forventet politisk behandling av forprosjektet våren 2019. Et premiss er riving av gammelt basseng i sommerferien 2019. Planlagt byggestart er høsten 2019 med ferdigstillelse i slutten av 2020.

Helse og omsorg

I samsvar med vedtatt overordnet strategi for helse- og omsorgstjenestene i Ringsaker 2012-2022 videreføres arbeidet med å innrette tjenestene slik at flest mulig klarer seg selv lengst mulig.

I budsjett 2019 er pleie og omsorg ett av satsingsområdene og styrkes brutto med til sammen 17,2 mill. kroner. Det er en betydelig styrking av hjemmetjenester, samtidig som tjenester for personer med funksjonshemming og aktivitetstilbudet til hjemmeboende demente er styrket. Driftsbudsjettet tilknyttet ordningen for brukerstyrte personlige assistenter er også styrket. Det innføres langturnus for å håndtere heltidsvalget, derfor styrkes enkeltenheter med til sammen kr 417.000 på grunn av økningen i antall årsverk.

Det generelle kuttet på 0,5 % av netto driftsramme, tilsvarende 2,894 mill. kroner, er fjernet i budsjettet for 2019. Det foretas ingen kutt i pleie- og omsorgstjenesten. I stedet er det innarbeidet en omlegging av transportordningen av brukere til og fra AO-senteret som anslås å gi en innsparing på 1,0 mill. kroner.

Innen pleie og omsorg har det vært et stadig økende behov for hjemmetjenester. Det har vært en betydelig økning i antall brukere av hjemmetjenester de siste fem årene. Samtidig opplever hjemmetjenesten at brukerne er mer krevende blant annet fordi de skrives ut tidligere fra sykehusene. Flere pasienter er også alvorlig syke og døende i hjemmet. Det er ikke bare en økning i

antall slike pasienter, men de krever også hyppigere tilsyn. I enkelte områder av kommunen er det store avstander, slik at dette er veldig tidkrevende. For å håndtere dette har omsorgsdistrikt Moelv og Brumunddal fast leid inn ekstra personell. I budsjett 2019 styrkes derfor disse enhetene med 2,4 mill. kroner tilsvarende 3,6 årsverk.

Demensomsorgen i Ringsaker kommune styrkes med 1 mill. kroner ved at det skal opprettes nye dagaktivitetsplasser for hjemmeboende personer med demens. Dette for å kunne skape mestring for den enkelte og gi avlastning for pårørende slik at personer med demens kan bo hjemme så lenge som mulig.

Omsorgsdistrikt Nes styrkes med 13,1 mill. kroner i budsjett 2019 i forbindelse med opprettelsen av bofellesskapet for mennesker med funksjonshemming i Byporten sør i Brumunddal. Ringsaker kommune har tilvisningsrett på seks leiligheter i leilighetskomplekset, og i disse leilighetene vil det flytte inn relativt unge mennesker. Planprosessen har vært unik i norsk sammenheng hvor Ringsaker kommune har samarbeidet tett med den private utbyggeren og Husbanken om tilpasning av leilighetene til brukergruppen.

Siden Ringsaker kommune overtok ordningen for brukerstyrte personlige assistenter i slutten av 2013 har det vært en økning fra 11 til 19 brukere, og antall vedtakstimer som ytes i uka har økt med 100 %. Driftsbudsjettet til ordningen styrkes derfor med kr 253.000 i budsjett 2019.

For å komme framtidens behov i møte er det etablert trådløst nett på alle sykehjemmene og det er etablert ny sentral TV-løsning. Budsjettet er styrket med 1 mill. kroner. Ringsaker AO-senter er styrket med kr 300.000 til å dekke økte husleieutgifter ved flytting av AO-senteret i Brumunddal, kr 600.000 på årsbasis.

Det er stort behov for at det bygges et nytt sykehjem i Moelv. Ringsaker kommune har innledet samarbeid med Husbanken og NHO Leverandørutviklingsprogram om planlegging av nytt sykehjem som erstatning for dagens sykehjem i Moelv. Det er ført opp 1 mill. kroner til utredning av dette i budsjett 2019. Det er så langt ført opp 325 mill. kroner som en oppstartsbevilgning i perioden 2020-2022. Det må presiseres at dette kun er en delfinansiering, og en vil komme tilbake med mer oppdatert anslag når utredningen om nytt sykehjem er ferdig. Det er også innarbeidet et investeringstilskudd på om lag 128 mill. kroner i 2022.

<u>Barne- og ungdomsvern</u>
Barnevernets arbeid er i utvikling, med endringer i struktur, oppgavefordeling og lovtekst. Enkelte endringer har trådt i kraft i 2018, og et helt nytt lovforslag blir sendt på høring i 2019. Alle kommuner er pålagt å ha barnevernberedskap til enhver tid. Ringsaker kommune tar 1.1.2019 på seg rollen som vertskommune for en ny interkommunal barnevernvakt. Utvidelsen fra dagens drift med begrenset åpningstid vil gi økte utgifter, og budsjettet er styrket med 1,010 mill. kroner til dette.

<u>Sosiale tjenester</u>
Ringsaker har i 2018 hatt en samlet nedgang i utbetaling av økonomisk sosialhjelp sammenlignet med 2017. Et viktig tiltak for å redusere utgiftene til sosialhjelp har vært innføringen av aktivitetsplikt. For 2019 er målet at minimum 125 personer skal ha gjennomført aktivitetsplikt. Dersom antall selvhjulpne ligger på samme nivå som i 2018 (68,3 %) vil dette isolert sett kunne bidra til å redusere sosialhjelpsutbetalingen med 8,4 mill. kroner på årsbasis. For å styrke tiltaket aktivitetsplikt ved tildeling av økonomisk stønad opprettes 1 årsverk fagarbeider/veileder ved Arbeidssentralen. Budsjettrammen styrkes med kr 595.000 som følge av dette.

Boliger til flyktninger og vanskeligstilte på boligmarkedet

Anmodningen om å bosette flyktninger er vesentlig lavere enn tidligere antatt. Det er likevel behov for investeringer for å kunne bosette flyktninger og gi et botilbud til vanskeligstilte på boligmarkedet. Det ført opp 5 mill. kroner til bygging og kjøp av boliger hvert år i økonomiplanperioden, til sammen 20 mill. kroner.

Det har i de siste årene vært få private utleieboliger i Ringsaker, noe som har bidratt til stor etterspørsel. Dette har påvirket prisnivået og bidrar til forsterket etterspørsel etter kommunale utleieboliger. Kommunen jobber aktivt med å stimulere private aktører til å bygge flere utleieboliger med grunnlånsfinansiering fra Husbanken og tilvisningsavtale med kommunen. I 1. halvår 2018 er det ferdigstilt to nye prosjekter i Brumunddal med til sammen 33 boenheter. Totalt er det nå bygd 151 tilvisningsboliger fordelt på 10 prosjekter, hvor kommunen har tilvisningsrett til 40 % av dem. Kommunen har underskrevet tilvisnings- og tildelingsavtaler for ytterligere 6 prosjekter i henholdsvis Moelv og Brumunddal. 4 av disse er under bygging, og de 2 siste har planlagt byggestart i 2019. En erfarer at etterspørselen etter omsorgsbolig er stor, særlig sentrumsnært i henholdsvis Moelv og Brumunddal. Bygging av flere private leiligheter i både Moelv og Brumunddal for både salg og utleie bidrar positivt for å møte etterspørselen etter omsorgsbolig.

Barn og ungdom

Det er gjort en rekke grep for å styrke tilbudene til barn og unge de senere årene. Dette gjelder både arenaer for aktivitetstilbud og kulturtilbud rettet mot ulike aldersgrupper. En vil særlig trekke fram styrkingen av aktivitetstilbudene for barn og unge i Moelv gjennom ny idrettshall, nytt svømmebasseng og et innholdsrikt uteområde rundt anleggene, skateanlegget i Garveriparken, alle aktivitetstilbudene i Mjøsparken og åpningen av det nye trialanlegget i Brumunddal.

Utvikling av Mjøsparken fortsetter, og er et av de virkelig store satsingsområdene rettet mot barn og unge. En fortsetter også arbeidet med utvikling av Garveriparken. Fritidsklubben i Brumunddal skal renoveres, og det skal også jobbes med samarbeidet mellom fritidsklubbene og andre enheter som jobber med ungdom.

Det er lagt til rette for ulike kulturtilbud for ulike aldersgrupper. Her kan nevnes «Karusellkoret» for femåringer, Den Kulturelle Skolesekken for skolelever og Ung Kultur Møtes for ungdom. Det er gjort grep for å stimulere til vekst i kommunens amatørteatermiljø ved å samle barn, voksne, amatører og profesjonelle i Prøysenhusteatret.

Investeringer i infrastruktur

Det legges opp til store investeringer i infrastruktur i økonomiplanperioden for å tilrettelegge for tilgjengelige og attraktive byggefelt, utvikling i fjellet og langs Mjøsa, byutvikling og næringsutvikling. Store nedbørsmengder og intensiteter de seneste årene gjør det nødvendig å investere store beløp i samfunnssikkerhet og beredskap. Flere områder i kommunen er flomutsatt, og det er behov for tiltak for å hindre oversvømmelse og skader på infrastruktur og bygninger.

Investeringer innenfor vann, avløp og renovasjon utgjør 479,8 mill. kroner i økonomiplanperioden, hvorav 146,5 mill. kroner investeres i 2019. Dette er i det alt vesentlige for å sikre innbyggere kvalitet på vann og avløp, men investeringene er også viktig for å tilrettelegge for aktivitet i boligmarkedet og næringslivet. Nytt vannverk i Mesnali er viktig for vannforsyningen til Sjusjøen og for innbyggere i Lismarka, som også vil få vann fra dette vannverket. Nytt/utvidet vannverk i Moelv er viktig både for utviklingen av Moelv og for utviklingen på Rudshøgda. Det er også behov for se på løsninger i Brumunddal for å dekke det fremtidige behovet.

Investeringer utenfor VAR-området utgjør til sammen 267,345 mill. kroner i perioden 2019-2022, hvorav 134,145 mill. kroner er investeringer i 2019. Det er fortsatt behov for større investeringer i flomsikring, utvikling av Garveriparken og utviklingen av Mjøsparken. Det investeres i infrastruktur knyttet til næringsområder, boligtomter og i utforming og opparbeidelse av veger, gater, parker og grøntstruktur, samt større tiltak for å bedre avviklingen av kollektivtrafikken. I tillegg er det en lang rekke tiltak for å bedre trafikksikkerhet, sikre framkommelighet, utvikle parkområder, oppgradere badeplasser m.m.

1.1.4 Nærmere om budsjettforslagets bakgrunn og forutsetninger

Formannskapet behandlet ved f.sak 76/2018 veiledende budsjettrammer for virksomhetsområdene for 2019-2022 (rammesaken).

Ved utarbeidelsen av budsjett 2019 og økonomiplan 2019-2022 har rådmannen søkt å følge forutsetningene i rammesaken og skissen til inndekning som lå til grunn for formannskapets vedtak om drifts- og investeringsrammer. Her var inndekningsbehovet i 2019 anslått til netto 7,8 mill. kroner som reduseres til 6,8 mill. kroner i 2022 etter at det var fordelt ut 8,474 mill. kroner til enhetene gjennom et generelt kutt/kutt i tjenestene på 0,5 % av enhetenes netto driftsrammer i opprinnelig budsjett 2018 (grå bok) ved effektiviserings- og omstillingstiltak. Dette er det samme nivå som regjeringen har ønsket å synliggjøre som effektiviseringspotensial i kommunesektoren. I tillegg var det forutsatt bruk av 15 mill. kroner av utbetalt overkurs ved konvertering av ansvarlig lån til Eidsiva Energi AS til aksjekapital.

Det ble skissert inndekning i 2019 for de resterende 7,8 mill. kronene med 3,8 mill. kroner i rettede effektiviserings- og innsparingstiltak, mens 4 mill. kroner skulle avventes til statsbudsjettet for 2019 ble lagt frem i oktober.

Det generelle kuttet på 0,5 % av enhetens netto driftsrammer er etter rammesaken fjernet for virksomhetsområdene VO 30 Undervisning og VO 40 Pleie og omsorg. Det generelle kuttet for VO 30 på 1,959 mill. kroner og for VO 40 på 2,894 mill. kroner er erstattet med spesifiserte tiltak på henholdsvis kr 989.000 og 1,0 mill. kroner. I tillegg er de nevnte virksomhetsområdene betydelig styrket etter rammesaken med netto 6,6 mill. kroner for undervisning og med 4,3 mill. kroner for pleie og omsorg.

Budsjettrammene er i samsvar med rammesakens vedtak punkt 3 korrigert for endrede forutsetninger som har blitt avklart underveis i arbeidet med budsjett og økonomiplan, senest ved fremleggelsen av regjeringens forslag til statsbudsjett for 2019. Videre er budsjettrammene korrigert i samsvar med vedtakets punkt 4 pkt. a-d om økte utgifter til folkehelsetiltak i fjellet, aktivitetstilbud til hjemmeboende demente, økt vedlikehold av kommunale veger og økt startlånsramme.

Nivået på frie inntekter i forslaget til statsbudsjett er satt til det laveste nivået for anslaget som ble gitt i kommuneproposisjonen for 2019. Her ble veksten anslått til mellom 2,6 mrd. kroner og 3,2 mrd. kroner. KS la i sin modell for beregning av frie inntekter inn et anslag på 2,7 mrd. kroner etter fremleggelsen av kommuneproposisjonen, mens nivået i statsbudsjettet for 2019 er 100 mill. kroner lavere. Som følge av at Ringsaker kommune hadde en befolkningsvekst over landsgjennomsnittet pr. 1.7.2018 og at den kommunale deflatoren økte fra 2,4 % til 2,8 % økte de frie inntektene med 5,8 mill. kroner fra rammesaken til anslaget i statsbudsjettet for 2019. Samtidig er en andel av veksten i frie inntekter begrunnet med opptrappingsplanen på rusfeltet, med tidlig innsats i barnehage og skole, og med opptrappingsplan for habilitering og rehabilitering. Videre inkluderer inntektsveksten innlemminger av tidligere øremerkede tilskuddsordninger i rammetilskuddet og helårsvirkninger av slike innlemminger fra 2018. Ovennevnte forhold er i hovedsak fulgt opp i rådmannens budsjettforslag.

I statsbudsjettet for 2019 legges det opp til at skatteinntektene i 2018 blir 2,4 mrd. kroner høyere enn lagt til grunn i Revidert nasjonalbudsjett 2018, jf. kap. 1.2. Merskatteveksten gir økonomisk handlingsrom i 2018, men dette handlingsrommet videreføres ikke i 2019. Det er i 2. tertialrapport 2018 lagt opp til at veksten i frie inntekter i 2018 på omlag 12,9 mill. kroner avsettes disposisjonsfond til bruk i budsjett 2019 for å dekke opp for ubalansen i budsjett 2019. Veksten i frie inntekter i 2018 videreføres ikke og er å anse som et engangsbeløp.

Kommunens pensjonsutgifter ligger an til å bli 9,4 mill. kroner høyere enn lagt til grunn i rammesaken. Reguleringspremien for 2019 forventes å bli 8 mill. kroner høyere enn tidligere varslet fra KLP, og ordinær pensjonspremie (arbeidsgivers andel) til KLP og SPK ligger an til å bli til sammen 0,8 mill. kroner høyere. I tillegg er tilbakeført overskudd fra KLP 0,6 mill. kroner lavere enn det som var lagt til grunn i rammesaken.

Det er ikke økonomisk handlingsrom til å kompensere fullt ut for økte behov og utgifter innenfor de ulike virksomhetsområdene i kommunen, slik at noe av dette må løses ved omdisponeringer innenfor virksomhetsområdenes budsjettrammer.

I 2. tertialrapport 2018 ble utbetaling av overkurs fra Eidsiva Energi AS i forbindelse med innfrielse av ansvarlig lån og konvertering til aksjekapital, disponert ved at 15 mill. kroner ble avsatt til disposisjonsfond overførte bevilgninger generelt og 28,92 mill. kroner til likviditetsfond drift. Overkursen er disponert i budsjett 2019 ved at det er innarbeidet bruk av disposisjonsfond med 15 mill. kroner for å balansere budsjettet i tråd med føringene i rammesaken, mens resten er avsatt til likviditetsfondet og renteberegnet. Renteinntektene inngår i budsjettopplegget fremover.

Etter at alle budsjettforutsetninger er oppdatert og tiltak innarbeidet, er det en ubalanse mellom totale driftsutgifter og driftsinntekter på 20 mill. kroner i 2019, 20 mill. kroner i 2020, 23 mill. kroner i 2021 og 22 mill. kroner det siste året i økonomiplanen. Ubalansen er dekket opp ved bruk av avsatte frie inntekter i 2018 på 12,9 mill. kroner og av tidligere avsatte driftsinntekter på 7,1 mill. kroner.

Ubalansen i de øvrige årene er rent budsjetteknisk dekket opp ved bruk av disposisjonsfond, men må ved rullering av økonomiplan dekkes inn med permanente utgiftskutt og/eller oppjustering av inntektssiden i budsjettet, herunder eventuelt økte overføringer som følge av befolkningsvekst. Det er helt nødvendig å stå fast ved strategien for vekst og utvikling. Tiltak som gir befolkningsvekst vil sikre et høyere nivå på kommunens frie inntekter. Dette er den viktigste forutsetningen for videre utbygging av kommunens velferdstjenester. Kommunen må være på eller over landsgjennomsnittlig befolkningsvekst dersom en skal få sin andel av inntektsveksten i kommunesektoren.

<u>Korrigering for vedtak, lønnsoppgjør med mer</u>
Budsjettforslaget er på vanlig måte korrigert for helårsvirkning av driftstiltak som er igangsatt i løpet av 2018 og tiltak som er vedtatt iverksatt i 2019. Videre er det innarbeidet driftskonsekvenser av gjennomførte investeringsprosjekter. I tillegg er det innarbeidet helårsvirkninger av sentrale og lokale lønnsoppgjør, endringer i pensjonspremier og økninger i ulike tilskudds- og betalingssatser. Budsjettforslaget er oppdatert i forhold til øvrige kjente endringer i kommunens rammebetingelser.

<u>Sentrale inntektsforutsetninger</u>
Noen av de sentrale inntektsforutsetningene som er lagt til grunn i rådmannens budsjettforslag kan stikkordsmessig sammenstilles slik:

- Ved budsjettering av skatt og rammetilskudd (frie inntekter) har rådmannen i budsjettforslaget benyttet KS sin modell for kommunevis fordeling av de frie inntektene.

Anslaget for kommunesektorens frie inntekter i statsbudsjettet for 2019 er innarbeidet i modellen. Frie inntekter er budsjettert med 1,819 mrd. kroner.

- I 2017 ble det gjennomført det en alminnelig taksering/omtaksering av alle eiendommer i kommunen, jf. k.sak 108/2015. Det er de nye takstene som gjelder fra 1.1.2019 og som legges til grunn for utskrivning av eiendomsskatt i 2019. Det er budsjettert med eiendomsskatt i hele kommunen på til sammen 129 mill. kroner i 2019. Det er kun foretatt en oppjustering av anslaget for eiendomsskatt som følge av nybygg og tilbygg. Skattesatsen for 2019 er ikke justert for kostnadsvekst og er i budsjettforslaget holdt uendret på 3,2 promille. Bunnfradraget holdes uendret på kr 110.000.

- I budsjett 2019 er det ført opp til sammen 33,7 mill. kroner i utbetaling av utbytte fra Eidsiva Energi AS. Utbyttet er redusert med ytterligere 3,7 mill. kroner fra budsjett 2018 basert på signaler om lavere utbytte i årene fremover til og med 2019. Alle midlene går hvert år i sin helhet til å saldere driftsbudsjettet. Inntekter fra salg av konsesjonskraft er ført opp med 1,5 mill. kroner.

- Kompensasjonsordninger knyttet til tidligere utbygginger av skolebygg, sykehjem og omsorgsboliger er av Husbanken opplyst til å utgjøre om lag 7,1 mill. kroner i 2019. Beløpet trappes ned utover i økonomiplanperioden etter hvert som lånene nedbetales.

- Det er budsjettert med 39,7 mill. kroner i vertskommunetilskudd knyttet til ansvarsreformen for 2019. Endelig beløp vil først foreligge etter at statsbudsjettet for 2019 er vedtatt. Det vises til særskilt omtale av vertskommunetilskuddet under kap. 4.24.

- Integreringstilskudd ved bosetting av flyktninger er budsjettert med 39,6 mill. kroner i 2019. Anslaget er basert på den siste anmodningen fra IMDi hvor Ringsaker kommune er anmodnet om å bosette 40 flyktninger i 2019 og 2 enslige mindreårige flyktninger. I tillegg kommer eventuelle familiegjenforeninger. Det vises til særskilt omtale av integreringstilskuddet kap. 4.24.

- Toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester er en statlig øremerket tilskuddsordning. Denne skal sikre gode helse- og omsorgstjenester til tjenestemottakere med omfattende behov. Kommunene får refundert deler av utgiftene. For året 2018 vil kommunene få kompensert 80 % av egne netto lønnsutgifter til helse- og omsorgstjenester ut over et innslagspunkt på 1,320 mill. kroner. Det er ført opp 115,965 mill. kroner i tilskudd i 2019.

- Kommunale betalingssatser er i utgangspunktet prisjustert med 2,8 %. Enkelte satser har en noe høyere prisjustering mens andre har lavere. Det er imidlertid noe variasjoner blant annet som følge av forskriftsbestemmelser og øvrige sentrale føringer på gebyrnivåene, herunder kravet til selvkost innenfor VAR-området. De enkelte betalingssatsene fremgår av hoveddel III Gebyrregulativ i rosa bok.

1.2 Rammebetingelser og økonomiske forutsetninger

1.2.1 Innledning

I denne delen av dokumentet presenteres de overordnede økonomiske rammebetingelsene, samt de gjennomgående forutsetninger, som budsjett- og økonomiplanforslaget bygger på. De nærmere inntektsanslagene for Ringsaker kommune presenteres i hoveddel IV.

Kommunesektorens samlede inntekter anslås i regjeringens forslag til statsbudsjett til om lag 529,4 mrd. kroner i 2019. I tabell 1.2.1.1 anslås sammensetningen av inntektene i 2019 og nominell endring fra 2018.

Tabell 1.2.1.1 Kommunesektorens inntekter i 2019

	Mrd. kroner	**Andel av samlede inntekter (%)**	**Nominell endring i % fra 2018 [1)]**
Frie inntekter			
Skatteinntekter	*212,1*	*40,1*	*1,8*
Rammetilskudd	*171,6*	*32,4*	*4,1*
Sum frie inntekter	383,7	72,5	2,8
Øremerkede tilskudd [2)]	32,8	6,2	-1,4
Gebyrer	72,6	13,7	3,5
Momskompensasjon	24,6	4,6	4,0
Andre inntekter	15,8	3,0	2,8
Totalt	**529,4**	**100**	**2,6**

1) Nominell endring. Beregningsgrunnlaget er anslag på regnskap for 2018 korrigert for oppgaveendringer.
2) Ekskl. tilskudd til kommunenes arbeid med flyktninger, personer med opphold på humanitært grunnlag og asylsøkere

Kommunesektorens skatteinntekter og rammetilskudd er sektorens frie inntekter. De frie inntektene utgjør vel 72,5 % av samlede inntekter. Andelen skatteinntekter og rammetilskudd er henholdsvis 40,1 % og 32,4 % av de samlede inntektene. De frie inntektene kan disponeres fritt innenfor rammen av lover og forskrifter og gir kommunesektoren rom for lokal tilpasning av virksomheten.

Skatteinntekter er kommunesektorens andel av skatt på alminnelig inntekt fra personlige skatteytere. Størrelsen på skatteinntektene avhenger blant annet av utviklingen i skattegrunnlagene og av de kommunale og fylkeskommunale skattørene. Rammetilskudd bevilges på Kommunal- og moderniseringsdepartementets (KMD) budsjett.

Øremerkede tilskudd skal benyttes i tråd med formålet som er angitt for bevilgningen. Andelen øremerkede tilskudd utgjør 6,2 % av de samlede inntektene i kommunesektoren.

Gebyrinntekter er kommunale eiendomsavgifter og egenbetaling for tjenester som leveres av kommunene, eksempelvis tekniske tjenester, helse- og omsorgstjenester og barnehagetjenester, og utgjør 13,7 % av de samlede inntektene.

Momskompensasjon er refusjon til kommunesektoren for anskaffelser som er merverdiavgiftspliktige og utgjør 4,6 % av de samlede inntektene.

1.2.2 Hovedtrekkene i det økonomiske opplegget for kommunesektoren

Kommunesektorens inntekter i 2018

I revidert nasjonalbudsjett 2018 ble realveksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2018 anslått til 1,9 mrd. kroner. Det ble på samme tidspunkt anslått en reell nedgang i de frie inntektene på 2,6 mrd. kroner. Nedgangen i frie inntekter som ble anslått i revidert nasjonalbudsjett, må ses i

sammenheng med at kommunesektoren fikk betydelige ekstra skatteinntekter i 2017 som ikke ble videreført. Videre ble skatteanslaget for 2018 nedjustert med knapt 0,5 mrd. kroner i revidert nasjonalbudsjett for 2018.

Ny informasjon om skatteinngangen i 2018 tyder på at kommunesektorens skatteinntekter i 2018 blir 2,4 mrd. kroner høyere enn lagt til grunn i revidert nasjonalbudsjett for 2018. Bakgrunnen er ekstraordinært store uttak av utbytter til personlige skattytere for inntektsåret 2017, som trolig skyldes tilpasninger til skattereformen.

Den samlede pris- og kostnadsveksten i kommunesektoren i 2018 anslås nå til 3,0 %. Dette er 0,4 prosentenheter høyere enn i revidert nasjonalbudsjett for 2018. Kostnadsveksten skyldes i hovedsak økte elektrisitetspriser. Dette reduserer isolert sett realverdien av kommunesektorens samlede inntekter i 2018 med 1,9 mrd. kroner.

Den reelle veksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2018 anslås nå til 2,7 mrd. kroner, tilsvarende 0,6 %. De frie inntektene anslås reelt redusert med 1,6 mrd. kroner, tilsvarende -0,4 %.

Kommunesektorens inntekter i 2019

I kommuneproposisjonen for 2019 la regjeringen opp til en reell vekst i kommunesektorens samlede inntekter på mellom 1 og 2 mrd. kroner i 2019. Regjeringen legger nå opp til en reell vekst i kommunesektorens samlede inntekter i 2019 på om lag 1,9 mrd. kroner, tilsvarende 0,4 %. Inntektsveksten er regnet fra inntektsnivået i 2018 slik det ble anslått etter stortingsbehandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2018. Ved beregning av realvekst i kommunesektorens inntekter er det lagt til grunn en pris- og kostnadsvekst i kommunal tjenesteyting på 2,8 % fra 2018 til 2019.

Anslaget på vekst i samlede inntekter i 2019 må ses i sammenheng med at kommunesektoren ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett ble tildelt om lag 2,4 mrd. kroner i 2018 som følge av salg av oppdrettstillatelser i havbruksnæringen. Disse inntektene videreføres ikke til 2019.

I kommuneproposisjonen varslet regjeringen at kommunesektoren ville få en realvekst i frie inntekter på mellom 2,6 og 3,2 mrd. kroner. Av veksten var 200 mill. kroner begrunnet med opptrappingsplanen for rusfeltet og 100 mill. kroner begrunnet med opptrappingsplanen for habilitering og rehabilitering. Det ble videre varslet at kommunene ville få mellom 2,6 og 3,2 mrd. kroner av veksten i frie inntekter.

Regjeringen legger nå opp til en realvekst i frie inntekter i 2019 på om lag 2,6 mrd. kroner. Det tilsvarer en realvekst på 0,7 %. Inntektsveksten er regnet fra inntektsnivået i 2018 slik det ble anslått etter stortingsbehandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2018. Det innebærer at den siste oppjusteringen av anslaget for kommunesektorens skatteinntekter i 2018 med 2,4 mrd. kroner, ikke påvirker nivået på sektorens inntekter i 2019. Regjeringen foreslår at veksten i frie inntekter på 2,6 mrd. kroner i sin helhet tildeles kommunene. Av veksten begrunnes 200 mill. kroner med opptrappingsplanen på rusfeltet, 100 mill. kroner er begrunnet med opptrappingsplanen for habilitering og rehabilitering og 200 mill. kroner er begrunnet med tidlig innsats i skolen.

Det tekniske beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) har anslått merkostnadene av befolkningsendringene for kommunesektoren i 2019 til 1,3 mrd. kroner. Av dette anslås det at om lag 1 mrd. kroner må dekkes innenfor kommunesektorens frie inntekter. De anslåtte merutgiftene er betydelig lavere enn det de har vært de senere årene.

I kommuneproposisjonen for 2019 ble veksten i kommunesektorens samlede pensjonskostnader anslått til i størrelsesorden 650 mill. kroner i 2019, ut over det som dekkes av den kommunale deflatoren.

Etter at det er tatt hensyn til merutgifter for kommunesektoren som følge av den demografiske utviklingen, pensjonskostnader og satsinger finansiert innenfor veksten i frie inntekter er økningen i handlingsrommet på om lag 0,35 mrd. kroner for hele kommunesektoren.

Tabell 1.2.2.1: Økning i kommunesektorens handlingsrom i 2019

	Mrd. kroner
Vekst i frie inntekter	2,60
- merkostnader demografi	-1,00
- merkostnader pensjon	-0,65
- satsinger innenfor veksten i frie inntekter	-0,60
Økt handlingsrom	**0,35**

I tabell 1.2.2.2 er realveksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2019 på 1,9 mrd. kroner dekomponert. Veksten er regnet fra anslått inntektsnivå i 2018 i revidert nasjonalbudsjett 2018.

Tabell 1.2.2.2: Realvekst i kommunesektorens samlede inntekter i 2019

	Mrd. kroner
Frie inntekter	2,6
Frie inntekter knyttet til endringer i oppgaver[1)]	0,1
Øremerkede tilskudd	-1,2
Gebyrinntekter	0,5
Realvekst samlede inntekter	**1,9**

[1)] Disse midlene bevilges som frie inntekter, men regnes ikke med i veksten i frie inntekter siden midlene er knyttet til nye pålagte oppgaver. Midlene regnes med i veksten i de samlede inntektene.

I kommuneproposisjonen for 2019 ble det varslet at skattøren skal fastsettes ut fra en målsetting om at skatteinntektene for kommunene skal utgjøre 40 % av de samlede inntektene. Det foreslås at den kommunale skattøren for 2019 reduseres med 0,25 prosentpoeng til 11,55 %. Anslaget på kommunesektorens skatteinntekter i 2019 bygger blant annet på 1,3 % sysselsettingsvekst i norsk økonomi og 3,25 % lønnsvekst fra 2018 til 2019.

Tabell 1.2.2.3 viser anslag på frie inntekter til primærkommunene i 2018 og 2019. Inntektene i 2018 er anslag på regnskap korrigert for oppgaveendringer, regelendringer og endringer i finansieringen av kommunesektorens oppgaver.

Tabell 1.2.2.3 Frie inntekter i primærkommuner i 2018 og 2019 (nominelle priser). Beløp i mill. kroner

	2018	**2019**	**Endring i %**
Skatter i alt	174 955	178 114	1,8
Herav skatt på inntekt og formue	*160 330*	*163 150*	*1,8*
Rammetilskudd	131 179	136 972	4,4
Sum frie inntekter	**306 134**	**315 086**	**2,9**

Den nominelle veksten i kommunenes frie inntekter anslås til 8,952 mrd. kroner eller 2,9 % i 2019, regnet fra anslag på regnskap for 2018.

Størrelsen på og utviklingen av de frie inntektene er særlig avgjørende for vurderingen av økonomiske forutsetninger og hvilken handlefrihet en dermed kan legge til grunn for økonomiplanperioden. Dette har igjen konsekvenser for hvilke tjenestetilbud kommunen kan gi innbyggerne.

Situasjonen for de enkelte kommuner vil naturlig nok variere i forhold til alle makrobeskrivelsene foran. Til orientering ligger Ringsaker kommune under det gjennomsnittlige nivået for frie inntekter, nærmere bestemt på 95 % i 2017, hvis en ser bort fra eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter.

Hvis en tar med eiendomsskatt og konsesjonskraftinntekter, ligger Ringsaker kommune på 96 % av gjennomsnittlig nivå i 2017. Disse inntektsforskjellene fremstår etter at en har korrigert for ulikheter i utgiftsbehovet.

Beregningene av hva Ringsaker kommune for egen del kan budsjettere med under de ulike inntektspostene, er vist i hoveddel IV. De konkrete anslagene vedrørende skatt og rammetilskudd er presentert i kapittel 4.24 under omtalen av virksomhetsområde 90 Felles.

1.2.3 Endringer i oppgaver, regelendringer, tilskuddsordninger med videre

I forslaget til statsbudsjett for 2019 er det redegjort for endringer i oppgaver, regelendringer, tilskuddsordninger med videre. Konsekvensene av endringene for Ringsaker kommune er beregnet og innarbeidet i budsjett 2019 og økonomiplan 2019-2022 i den grad dette ikke allerede er hensyntatt i den etablerte rammen. Det vises til egne kommentarer om dette i hoveddel IV. Under presenteres et utvalg av saker med betydning for kommunesektoren.

Innlemming av boligsosiale tilskudd i rammetilskuddet til kommunene

Som ledd i arbeidet med redusert statlig detaljstyring ble en gradvis innlemming i rammetilskuddet til kommunene av boligsosiale tilskudd igangsatt i statsbudsjettet for 2017 og fortsatt i 2018. Den gradvise innlemmingen sluttføres i 2019. Innlemmingen av tilskuddene øker det lokale handlingsrommet for å finne gode tilpassede løsninger for den enkelte i samarbeid mellom ulike kommunale tjenester. Dette vil også redusere kommunens administrative arbeid knyttet til søknader og rapportering og dermed frigjøre kapasitet til tjenesterettet arbeid.

I statsbudsjettene for 2017 og 2018 ble nærmere 40 mill. kroner fra tilskudd til boligsosialt arbeid innlemmet i rammetilskuddet. Det foreslås at ytterligere 8,9 mill. kroner innlemmes i 2019. Det videreføres om lag 10 mill. kroner på posten for å bidra til utviklingen av de sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen.

Fra det boligsosiale kompetansetilskuddet ble det innlemmet i overkant av 20 mill. kroner i statsbudsjettene for 2017 og 2018. Det foreslås å innlemme ytterligere 15,6 mill. kroner i 2019.

Tilskudd til frivilligsentraler

De øremerkede midlene til frivilligsentraler ble overført fra Kulturdepartementets budsjett til rammetilskuddet til kommunene i 2017. Midlene gir en særskilt fordeling i en overgangsperiode på fire år. Bevilgningen ble økt i forbindelse med innlemmingen i 2017 og økt ytterligere i 2018. Det foreslås en økning på 7,6 mill. kroner i 2019 til nyetablerte sentraler.

Opptrappingsplan for rusfeltet

Opptrappingsplanen for rusfeltet (2016–2020) skal bidra til en forbedret, forsterket, tverrsektoriell og samordnet innsats på rusfeltet. Hovedfokus er på kommunesektoren. Regjeringen vil styrke innsatsen på rusfeltet med 2,4 mrd. kroner i planperioden 2016–2020. Det er i 2016, 2017 og 2018 bevilget til sammen 1,527 mrd. kroner knyttet til oppfølging av planen. For 2019 er 200 mill. kroner av veksten i kommunenes frie inntekter begrunnet med økt satsing på rusfeltet. Midlene fordeles etter delkostnadsnøkkelen for sosialhjelp.

Opptrappingsplan for habilitering og rehabilitering

Opptrappingsplanen for habilitering og rehabilitering for årene 2017-2019 skal bidra til at kommunene settes i stand til å gi et godt tilbud til innbyggerne. Planen skal bidra til å styrke brukerperspektivet og bedre kvaliteten i tjenesten, og er i hovedsak rettet mot kommunene hvor brukerne bor. Det er et mål at kommunene på sikt skal overta flere rehabiliteringsoppgaver fra spesialisthelsetjenesten. Det ble i 2017 bevilget 100 mill. kroner til opptrappingsplanen. I tillegg var 100 mill. kroner av veksten i kommunesektorens frie inntekter i 2017 begrunnet med

opptrappingsplanen. I 2019 er 100 mill. kroner av den foreslåtte veksten i frie inntekter begrunnet med opptrappingsplanen. Midlene fordeles etter delkostnadsnøkkelen for helse.

Tidlig innsats i barnehage og skole
Regjeringen foreslår å styrke arbeidet med tidlig innsats i barnehagen og i skolen for å fange opp utfordringer tidlig og følge dem opp raskt. Det foreslås at 200 mill. kroner av veksten i kommunesektorens frie inntekter begrunnes med en økt satsing på tidlig innsats i 2019. Midlene, som fordeles etter delkostnadsnøkkelen for grunnskole, kan blant annet brukes til flere lærerårsverk, også i kommuner som allerede oppfyller kravet i lærernormen, og kommer i tillegg til kompensasjonen for lærernormen.

Økt inntektsgrense for gratis kjernetid i barnehage fra 1. august 2018, helårseffekt
Ved behandling av statsbudsjettet for 2018 og revidert nasjonalbudsjett for 2018 ble rammetilskuddet til kommunene økt som kompensasjon for økt inntektsgrense for gratis kjernetid i barnehage for 3-, 4- og 5-åringer. Endringen får helårseffekt i 2019 og rammetilskuddet til kommunene økes med 47,1 mill. kroner.

Gratis kjernetid i barnehage for 2-åringer fra familier med lav inntekt fra 1. august 2019
Familier med lav inntekt har i dag tilbud om gratis kjernetid (20 timer pr. uke) for 3-, 4- og 5-åringer, samt barn med utsatt skolestart. Regjeringen foreslår å utvide ordningen til å inkludere 2-åringer fra 1. august 2019, og rammetilskuddet til kommunene økes med 45,7 mill. kroner.

Økt foreldrebetaling i barnehage fra 1. januar 2018, helårseffekt
Ved behandling av statsbudsjettet for 2018 ble det besluttet å øke maksimalprisen for en barnehageplass med kr 110 pr. måned fra 1. januar 2018. Dette gir noe lavere etterspørsel etter barnehageplass i 2019. Rammetilskuddet til kommunene reduseres med 21,9 mill. kroner i 2019.

Økt foreldrebetaling i barnehage fra 1. august 2019
Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2019 å øke maksimalprisen for en heltidsplass i barnehage med kr 50 pr. måned fra 1. august 2019. Som følge av dette reduseres rammetilskuddet til kommunene med 65,8 mill. kroner.

Investeringstilskudd til heldøgns omsorgsplasser
Investeringstilskuddet til heldøgns omsorgsplasser har i perioden 2014-2018 økt betydelig for å gi bedre muligheter til å fornye og øke tilbudet av omsorgsplasser for personer med behov for heldøgns helse- og omsorgstjenester, uavhengig av alder, diagnose eller funksjonsnedsettelse. I årene som kommer vil det være behov for å øke kapasiteten av heldøgns omsorgsplasser ytterligere. For å legge til rette for dette, samt å imøtekomme kravet fra Stortinget om å likebehandle nybygg, oppgradering og modernisering, foreslås investeringstilskuddet med en samlet tilsagnsramme i 2019 på 2,612 mrd. kroner. Rammen gir rom for tilskudd til om lag 1.500 heldøgns omsorgsplasser.

Utskrivningsklare pasienter
Tilbudet til mennesker med psykisk helse- og rusproblemer skal styrkes. Kommunal betaling for utskrivningsklare pasienter ble innført for pasienter innlagt i somatiske døgnavdelinger i 2012. Stortinget sluttet seg ved behandlingen av kommuneproposisjonen 2019 til at betaling for utskrivningsklare pasienter innføres også for pasienter i psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert behandling av rusavhengighet (TSB). Regjeringen vil derfor endre forskriften om kommunal betaling for utskrivningsklare pasienter til å omfatte disse fagområdene fra 2019. Som følge av dette overføres det 185 mill. kroner til kommunerammen. Forskriften endres også, slik at det er oppholdskommunen som får plikt til å betale for utskrivningsklare pasienter. Dette vil også gjelde innenfor somatikk.

Psykologer i kommunene
Stortinget har vedtatt et lovkrav om psykologikompetanse i norske kommuner som skal tre i kraft fra 1. januar 2020. Fram til plikten trer i kraft vil kommuner som rekrutterer psykolog til sine helse- og omsorgstjenester kunne motta et årlig tilskudd pr. psykologårsverk. 287 av landets kommuner og bydeler har rekruttert psykolog gjennom tilskuddsordningen pr. første halvår 2018. Det foreslås å øke bevilgningen med 50 mill. kroner i 2019, tilsvarende 125 nye psykologstillinger. Med dette har regjeringen lagt til rette for at alle kommuner kan motta tilskudd til å rekruttere psykolog.

Dagaktivitetstilbud til personer med demens
Som del av Demensplan 2020 videreføres tilskuddsordningen til dagaktivitetstilbud for hjemmeboende personer med demens. Det foreslås 50 mill. kroner til om lag 450 nye dagaktivitetsplasser i 2019. Kommuner som etablerer nye dagaktivitetsplasser i 2019, vil få økt tilskuddssats for disse svarende til om lag 50 % av antatte kostnader. Det er da lagt til rette for vel 8.800 plasser gjennom tilskuddsordningen fra tilbudet ble opprettet i 2012 til og med 2019. Det vil anslagsvis være etablert opp mot 3.800 plasser med støtte fra tilskuddsordningen ved utgangen av 2018. Dette inkluderer nye og videreførte plasser. Ved videreføring av opprettede plasser fra 2012-2018 vil kommunene få beregnet tilskudd på 30 % av antatte kostnader, den samme satsen som for 2018. Målet er å bygge ut tjenestetilbudet før plikten for kommunene til å tilby et dagaktivitetstilbud til hjemmeboende personer med demens gjøres gjeldende fra 1. januar 2020.

Tilskuddsordning for ressurskrevende tjenester
Kommunene har ansvaret for å gi helse- og omsorgstjenester til dem som har krav på dette i henhold til helse- og omsorgstjenesteloven. Tjenestene finansieres i hovedsak gjennom kommunenes frie inntekter (skatteinntekter og rammetilskudd). Behovet for ressurskrevende tjenester varierer betydelig mellom kommuner, og det har foreløpig vært vanskelig å finne objektive kriterier i inntektssystemet for å fange opp denne kostnadsvariasjonen. Det er derfor en egen tilskuddsordningen for ressurskrevende tjenester som et supplement til kommunens frie inntekter.

Kommunene får refundert deler av utgiftene til tjenester til mennesker som mottar omfattende helse- og omsorgstjenester. Dette kan blant annet gjelde personer med psykisk utviklingshemming, nedsatt funksjonsevne, personer med rusmiddelproblemer og mennesker med psykiske lidelser.

For 2019 foreslås det at kommunene får kompensert 80 % av egne netto lønnsutgifter i 2018 til helse- og omsorgstjenester ut over et innslagspunkt på 1,320 mill. kroner. Dette er en økning ut over det som følger av anslått lønnsvekst for 2018 på kr 50.000. Økningen i innslagspunktet må ses i sammenheng med sterk utgiftsvekst i toppfinansieringsordningen de senere år.

1.2.4 Lønns- og prisforutsetninger
Årslønnsveksten er beregnet til 3,25 % fra 2018 til 2019. KS har beregnet at overhenget fra 2018 til 2019 utgjør anslagsvis 0,6 prosentpoeng av årslønnsvekstrammen.

Lønnsoppgjøret for 2019 er et mellomoppgjør, og samlet tas det i budsjettet høyde for en total ramme som utgjør om lag 3,25 %. Denne lønnsveksten, sammen med antatt prisvekst på 1,9 % er benyttet ved prisfremskriving av kommunens inntekter.

I budsjettet er det i tillegg tatt hensyn til at lønnsveksten skal dekke lønnsoppgjør og økt reguleringspremie for ansatte i Ringsaker kirkelige fellesråd, anslåtte virkninger av sentrale forhandlinger om driftstilskudd leger/fysioterapeuter, legevakt, turnusleger og korrigeringer av lønn i forbindelse med ansettelser, ansiennitetsopprykk m.m., som ikke inngår i hovedoppgjøret.

Til inndekning av lønnsoppgjøret i 2019 føres det opp en bevilgning på 42,047 mill. kroner, som sammen med overhenget tilsvarer om lag 3,25 %. Dette er i samsvar med lønnsveksten i forslaget til statsbudsjett for 2019 og KLP sine prognoser for reguleringspremien.

Rådmannen har i forslaget til budsjett 2019 lagt til grunn en prisvekst på 1,9 %. Andre driftsutgifter enn lønn er i budsjettforslaget for 2019 i utgangspunktet kompensert med en slik prisvekst på 1,9 %.

I tråd med praksis vektes samme forutsetninger om lønnsvekst (rådmannen har her benyttet 3,25 % med vekt om lag 70 %) og prisvekst (rådmannen har her benyttet 1,9 % med vekt om lag 30 %). Dette vektede uttrykket for kostnadsvekst brukes i rammeberegningen til fremskriving av inntektsartene/ gebyrene. I rådmannens forslag til budsjett 2019 er dermed i utgangspunktet disse inntektsartene forutsatt å øke med om lag 2,8 %. Det vises til nærmere presentasjon av foreslåtte endringer i de ulike kommunale betalingsordningene i kapittel 5.2, samt i omtalen av de respektive virksomhetsområdene i kapittel 4. Selve forslaget til gebyrregulativ for 2019 er tatt inn i kapittel 3.1 i rosa bok.

Økonomiplanen føres i faste priser med 2019-kroneverdi. Avdragene som innarbeides med løpende priser i basis, er deflaterte med utgangspunkt i en sats på 2,8 % for 2019-2022.

1.3 Befolkningsutvikling

1.3.1 Innbyggertall og befolkningsutvikling

Folketallet i Ringsaker var pr. 1.1.2018 på 34.151. Figuren nedenfor viser befolkningsutviklingen i Ringsaker kommune fra 1.1.1998 og frem til 1.1.2018.

Figur 1.3.1.1 Årlig befolkningsutvikling i Ringsaker fra 1.1.1998 til 1.1.2018

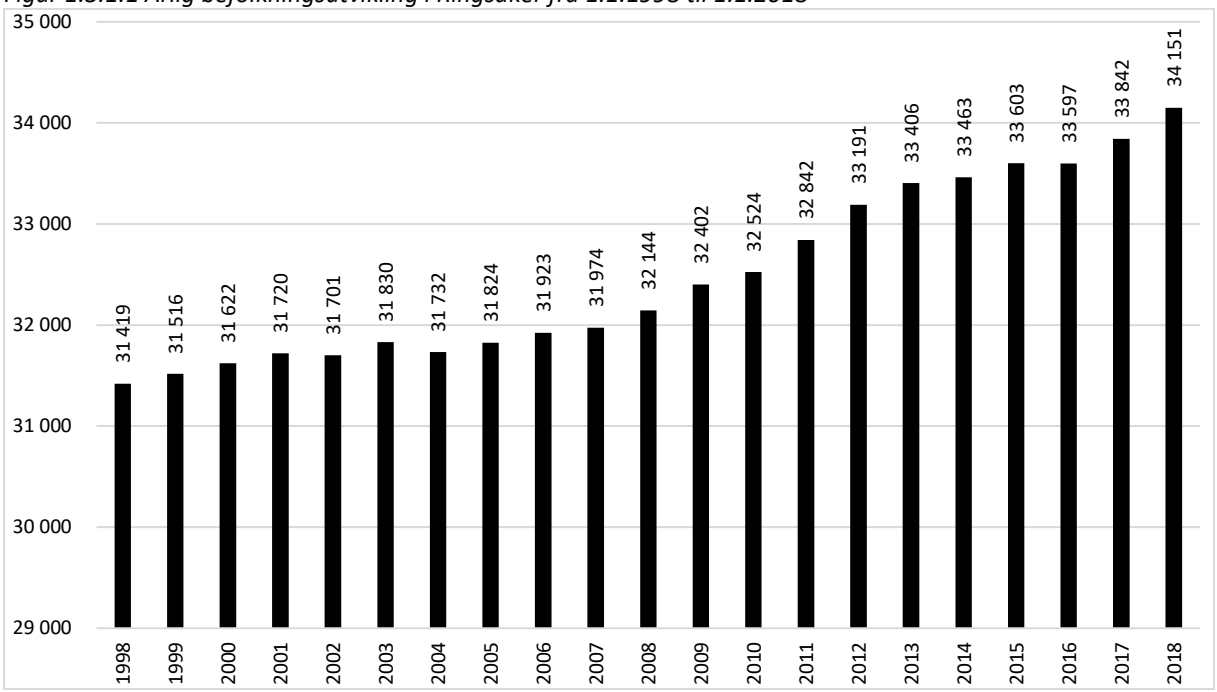

Av figuren over fremgår det at folketallet i Ringsaker har steget med 2.732 innbyggere fra 1998 til 2018. Folketallet i Ringsaker hadde en beskjeden vekst i perioden fra 1998 til 2007, for så å få en markant økning til og med 2012. Folketallet steg også i 2013 og 2014, men svakere enn i de foregående årene, og i 2015 flatet veksten i kommunens befolkning ut og endte med en befolknings-nedgang med 6 innbyggere. Det er igjen en markant økning i 2016 og 2017 med en befolkningsøkning på henholdsvis 245 og 309 innbyggere.

Figur 1.3.1.2 Årlig prosentvis befolkningsutvikling for Ringsaker og landet fra 1.1.1998 til 1.1.2018

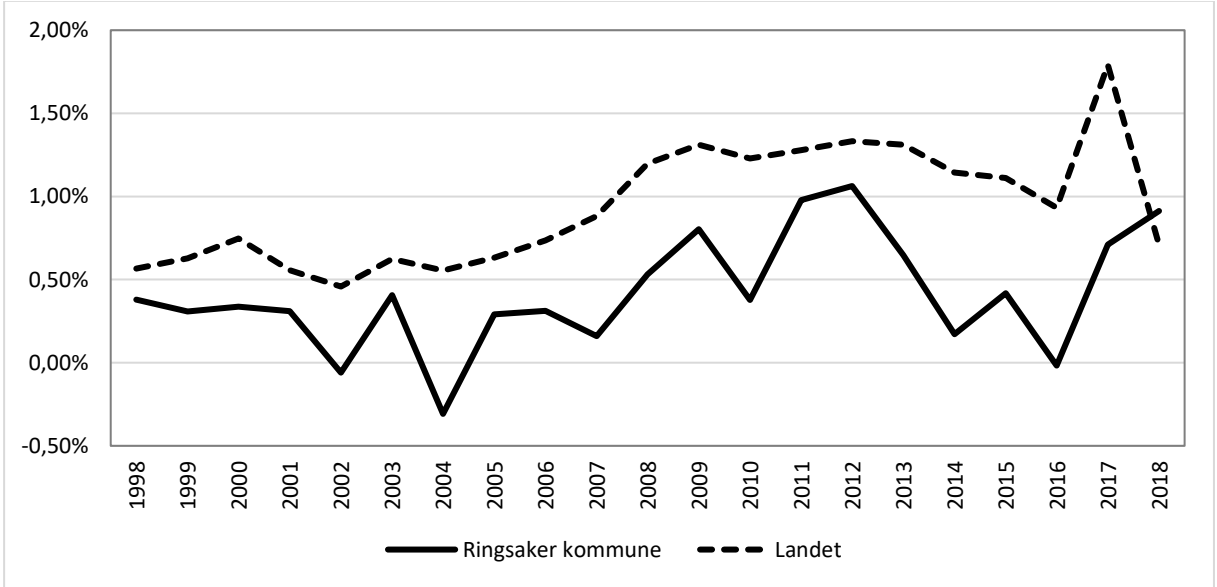

Figuren over viser prosentvis årlig vekst i folketallet for Ringsaker og landet fra 1998 til 2018. Selv om befolkningsveksten i Ringsaker tidligere ikke har vært like sterk som landsgjennomsnittet, ser en de samme trendene i Ringsaker som på landsbasis. I 2017 hadde Ringsaker for første gang siden 1990 større prosentvis vekst enn landet.

Positiv utvikling av innbyggertallet over tid er den fremste indikatoren på om kommunen lykkes med sin visjon om vekst og utvikling. Befolkningsvekst er helt vesentlig for kommunen. Både for å skape attraktive og livskraftige lokalsamfunn, men også for å sikre kommunens andel av kommune-sektorens frie inntekter som grunnlag for velferdsproduksjon.

Figuren nedenfor viser netto befolkningsutvikling i Ringsaker og utvalgte nabokommuner 1. og 2. kvartal 2018.

Figur 1.3.1.3 Befolkningsutvikling 1. og 2. kvartal 2018 for Ringsaker og utvalgte nabokommuner

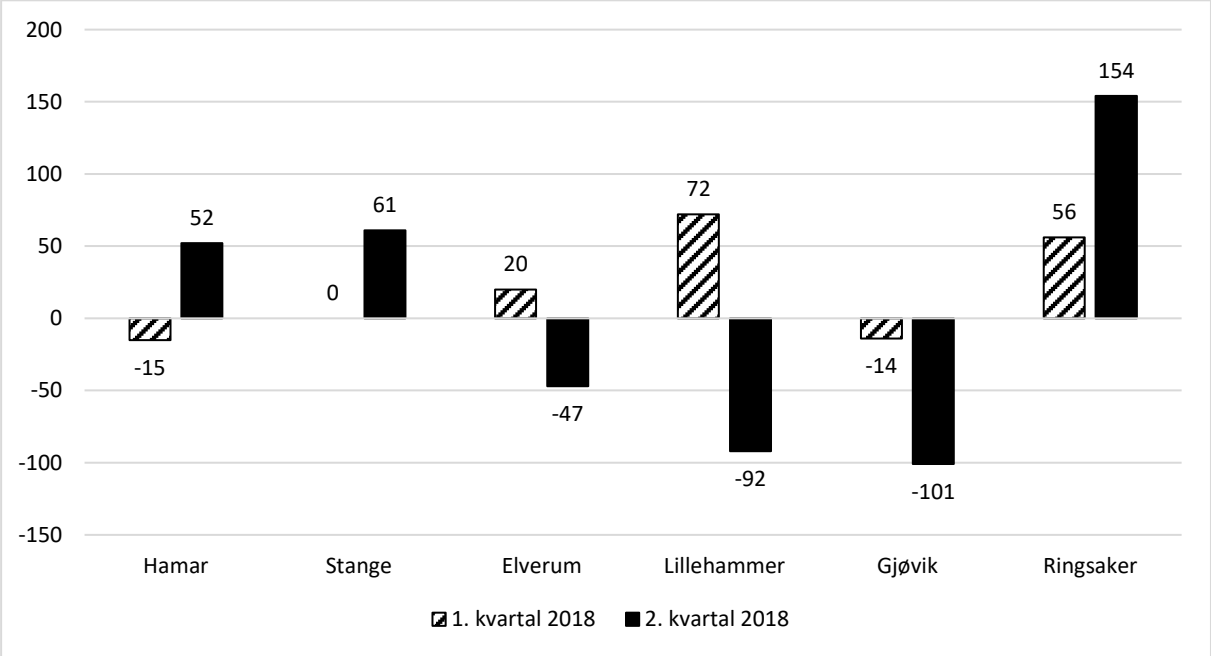

Ved utgangen av 2. kvartal 2018 var folketallet i Ringsaker kommune 34.361. Kommunen jobber målrettet for å oppnå en landsgjennomsnittlig befolkningsvekst, som også ble oppnådd i 2017. De viktigste vekstfaktorene er forankret i gjeldende kommuneplan, delplaner og handlingsprogram med økonomiplan. Dette arbeidet videreføres og har høy prioritet de kommende fire år. Forhold som kan legge til rette for befolkningsvekst i årene som kommer er at det i 2018 fortsatt er et relativt stort antall søknader om byggetillatelse, det foreligger planer om flere nye byggeprosjekter og nærings-etableringer, og i tillegg er utbygging av fire-felts E6 til Moelv godt i gang.

Ringsaker hadde til sammen en befolkningsvekst på 210 innbyggere i 1. og 2. kvartal 2018, som er høyere enn nabokommunene. Hamar har hatt en befolkningsvekst på 37 innbyggere og Stange har hatt en vekst på 61 innbyggere, mens kommunene Elverum, Gjøvik og Lillehammer har opplevd en reduksjon i befolkningen i første halvår 2018.

Tabell 1.3.1.4 Befolkningsendringer for Ringsaker 2017 og 2018 pr. kvartal

År	**2017**				**2018**	
Kvartal	**Kv 1**	**Kv 2**	**Kv 3**	**Kv 4**	**Kv 1**	**Kv 2**
Folketallet ved inngangen av kvartalet	33 842	33 879	34 010	34 057	34 151	34 207
Fødselsoverskudd	5	4	8	2	-26	3
Innvandring	59	55	37	51	70	46
Utvandring	40	12	18	32	38	9
Innflytting, innenlandsk	269	339	462	337	293	376
Utflytting, innenlandsk	256	255	442	266	243	262
Nettoinnflytting, inkl. inn- og utvandring	32	127	39	90	82	151
Folketilvekst	37	131	47	94	56	154
Folketallet ved utgangen av kvartalet	**33 879**	**34 010**	**34 057**	**34 151**	**34 207**	**34 361**

Befolkningsveksten i Ringsaker skyldes i all hovedsak en positiv nettoinnflytting. Flyttestrømmen inn og ut av kommunen er stor, og det er viktig å jobbe for å beholde de som bor her, samtidig som en jobber for å få flere til å flytte hit.

1.3.2 Aktuelle befolkningsprognoser fra SSB

Befolkningsprognoser dannes med grunnlag i en gitt faktisk befolkningssituasjon, kombinert med valg av forutsetninger for fruktbarhet, dødssannsynlighet samt inn- og utflyttinger.

Figur 1.3.2.1 Framskrevet folkemengde fra 1.1.2019 til 1.1.2040 for Ringsaker (SSB)

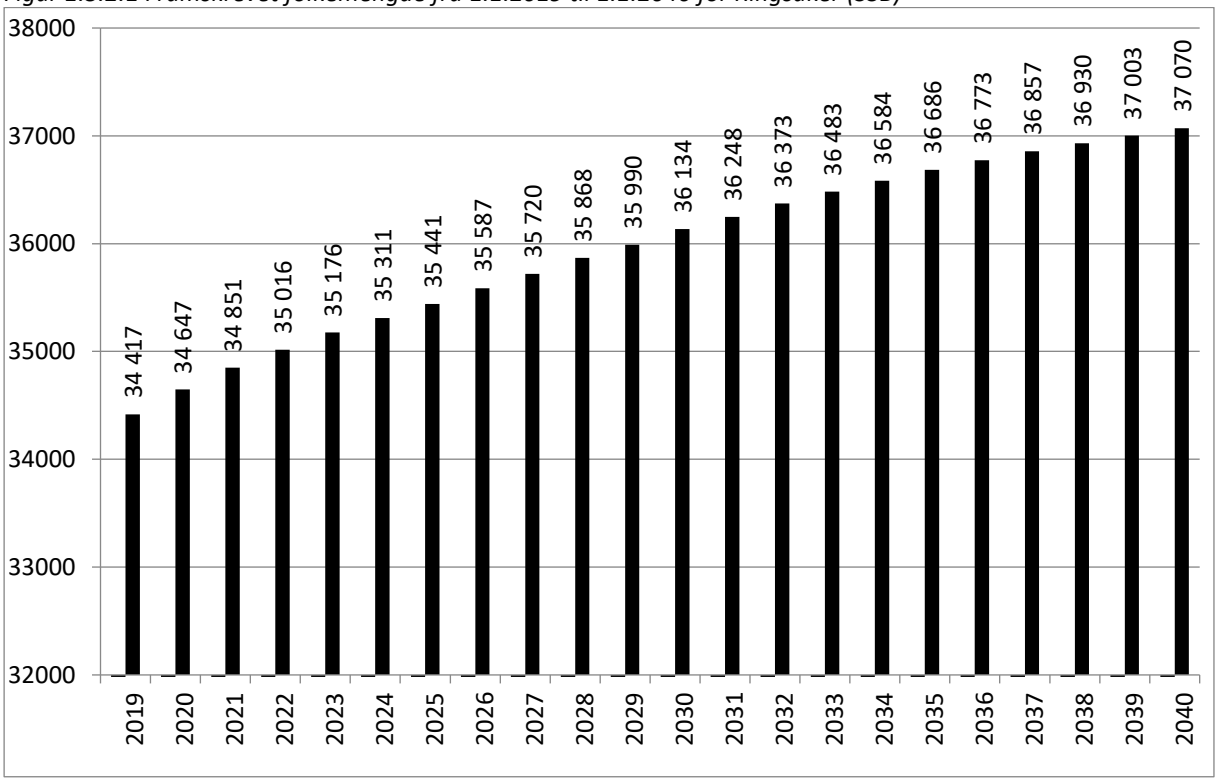

Den tekniske prognosen benyttet i figuren over er benevnt MMMM og er basert på en middels nasjonal vekst. Prognosen fremskrives med bakgrunn i befolkningstallet pr. 1.1.2018.

Tabell 1.3.2.3
Befolkning etter aldersgrupper pr. 1.1. for årene 2017 og 2018 og fremskrevet folkemengde 2019 til 2024 (SSB)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Endring 2017-2024
0-1 år	636	680	663	653	661	670	678	686	7,9 %
2-5 år	1 381	1 356	1 341	1 381	1 391	1 406	1 397	1 394	0,9 %
6-15 år	4 041	4 034	4 074	4 031	3 971	3 938	3 923	3 894	- 3,6 %
16-20 år	2 270	2 195	2 115	2 106	2 090	2 018	2 015	2 035	-10,4 %
21-34 år	5 398	5 568	5 656	5 704	5 769	5 825	5 794	5 708	5,7 %
35-66 år	14 365	14 397	14 538	14 615	14 696	14 776	14 876	14 953	4,1 %
67-79 år	4 140	4 283	4 365	4 447	4 535	4 589	4 631	4 709	13,7 %
80-89 år	1 313	1 336	1 362	1 411	1 431	1 488	1 548	1 623	23,6 %
90 år og eldre	298	302	303	299	307	306	314	309	3,7 %
SUM	**33 842**	**34 151**	**34 417**	**34 647**	**34 851**	**35 016**	**35 176**	**35 311**	**4,3 %**

I perioden 2017 til 2024 forventer denne prognosen en befolkningsvekst på totalt 4,3 %. For 2018 til 2024 viser tabellen med SSBs tall en årlig gjennomsnittlig befolkningsvekst på 193 innbyggere. Det er størst prosentvis vekst i aldersgruppen 80-89 år og størst nedgang i aldersgruppen 16-20 år.

Rådmannen vil for sin del forvente en langt høyere vekst enn hva som framgår av SSBs prognoser, med utgangspunkt i konkrete planer og prosjekter under realisering i Ringsaker. Rådmannen anser det som et offensivt, men ikke urealistisk mål å nå 36.500 innbyggere i 2023. Videre framover er sentrale faktorer framdrift med hensyn til IC og sykehus. Hvis Ringsaker lykkes også innen disse feltene, vil en kunne oppleve helt andre vekstrater, og kan driste seg til å antyde befolknings-størrelser som 40.000 kanskje allerede i 2030 og 50.000 innbyggere i 2043.

1.4 Plansystem og budsjettprosess

1.4.1 Kommuneplanen

Innledning

Kommuneplanen er en overordnet, strategisk plan for styring og utvikling av kommunen i et langsiktig perspektiv. Den skal gi rammer for utviklingen av kommunesamfunnet og forvaltningen av arealressursene. Kommuneplanen består av en samfunnsdel med et handlingsprogram og en arealdel. Arealdelen er juridisk bindende, mens samfunnsdelen er retningsgivende for kommunens virksomhet. Kommunal planlegging skal ivareta både kommunale, regionale og nasjonale mål, interesser og oppgaver. Planhorisonten er langsiktig, men skal tas opp til vurdering og eventuelt revideres en gang i løpet av hver valgperiode.

Samfunnsdelen

Kommuneplanens samfunnsdel gjelder for perioden 2006-2010 (2018) og ble vedtatt 27.9.2006. Planen tar stilling til langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunesamfunnet som helhet og kommunen som organisasjon. Det er vedtatt at planen skal revideres i perioden, og dette arbeidet settes i gang høsten 2018.

Arealdelen

Kommuneplanens arealdel for perioden 2014-2025 ble vedtatt av kommunestyret i møte 10.9.2014 ved k.sak 58/2014. Planen ble umiddelbart tatt opp til revisjon for å innarbeide differensierte regler for LNF-områdene og ble endelig vedtatt 17.6.2015. Arealdelen er juridisk bindende og består av plankart som fastlegger arealbruken, og tilhørende bestemmelser som utfyller og utdyper arealbruken. Retningslinjer og planbeskrivelse er også en del av planen, og disse gir veiledning om planens intensjoner og holdepunkter for hvordan den skal praktiseres. Kommuneplanen skal avveie ulike samfunnsinteresser og ivareta viktige overordnede hensyn.

Prioriterte temaer i kommuneplanen er tilrettelegging for utbygging av attraktive byer og tettsteder med gode og mangfoldige boområder, næringsområder og en effektiv infrastruktur. Mjøsnære arealer og Ringsakerfjellet skal videreutvikles samtidig med at viktige natur-, kultur-, landbruks- og friluftsområder skal sikres for framtidige generasjoner.

Planstrategi

I løpet av det første året i en valgperiode skal det utarbeides og vedtas en kommunal planstrategi. En slik planstrategi er ikke en plan i seg selv, men den skal danne grunnlaget for planarbeidet i kommunen i den inneværende fireårsperioden. I dette arbeidet skal det gjøres strategiske valg knyttet til utviklingen av kommunen og det skal tas stilling til hvilke planoppgaver som bør startes opp eller videreføres, for å legge til rette for en positiv utvikling. Planstrategi for Ringsaker kommune 2016-2020 ble vedtatt av kommunestyret 23.11.2016 ved k.sak 102/2016.

Handlingsprogrammet

Kommuneplanens kortsiktige del (fire år) omfatter samordnet handlingsprogram for sektorenes virksomhet. Kommuneplanens kortsiktige del er for Ringsaker kommunes vedkommende integrert i det årlige budsjett- og økonomiplanarbeidet slik at handlingsprogrammet inngår i budsjettprosessen og synliggjøres i nærværende dokument.

1.4.2 Budsjettets utforming - budsjettprosessen

Årsbudsjettet er hjemlet i kommunelovens § 45. Handlingsprogrammet er hjemlet i plan- og bygningslovens § 11-1, mens økonomiplanarbeidet er hjemlet i kommunelovens § 44. Ut fra hensynet til en mest mulig effektiv planlegging, er disse tre dokumentene sett i sammenheng. Utarbeidelsen av forslaget til budsjett og økonomiplan har skjedd i henhold til bestemmelsene i kommunens gjeldende økonomireglement. De aktuelle bestemmelsene i økonomireglementet lyder slik:

§ 3.1 Generelt

I henhold til kommunelovens § 44 skal det årlig vedtas en rullerende økonomiplan som minst omfatter de fire neste budsjettår. I henhold til kommunelovens § 45 skal det årlig vedtas budsjett for det kommende kalenderår.

Ringsaker kommune skal utarbeide årsbudsjett og økonomiplan i en samtidig prosess. Årsbudsjettet skal være identisk med første året i økonomiplanen.

§ 3.2 Vedtak om årsbudsjett og økonomiplan

3.2.1 Hovedbestemmelser om prosessen

Rådmannen gis ansvaret for å utarbeide et helhetlig forslag til økonomiplan og årsbudsjett i samsvar med bestemmelsene i kommuneloven med tilhørende forskrifter. Rådmannens forslag til årsbudsjett og økonomiplan skal være offentlig fra det tidspunkt det er avsendt og dermed kan regnes som et utferdiget dokument.

Formannskapet skal etter kommunelovens §§ 44 og 45 utarbeide innstilling til kommunestyret om henholdsvis økonomiplan og årsbudsjett i samsvar med bestemmelsene i kommuneloven med tilhørende forskrifter.

Kommunestyret skal etter kommunelovens §§ 44 og 45 fatte vedtak om henholdsvis økonomiplan og årsbudsjett i samsvar med bestemmelsene i kommuneloven med tilhørende forskrifter.

3.2.2 Fremdriftsplan og nærmere opplegg for prosessen

Formannskapet gis myndighet til å bestemme fremdrift og nærmere opplegg for de årlige budsjett- og økonomiplanprosesser innenfor hovedbestemmelsene i punkt 3.2.1.

3.2.3 Kommunestyrets vedtak om årsbudsjettet

I henhold til kommuneloven § 46 skal årsbudsjettet omfatte hele kommunens virksomhet, være realistisk og settes opp på en oversiktlig måte. Det skal i tilknytning til budsjettvedtaket angis mål og premisser i den grad det er nødvendig for å klargjøre hva kommunestyret ønsker å oppnå med de ulike bevilgningene.

Kommunestyrets vedtak om driftsbudsjettet følger nettobudsjetteringsprinsippet og skal hva gjelder forskriftens budsjettskjema 1 B som minimum spesifiseres på hovedartsgruppe (1 siffer) for hvert virksomhetsområde (2 siffer). Forskriftens budsjettskjema 1 A inneholdende inntektssiden mv spesifiseres som angitt i forskriften.

Kommunestyrets vedtak om investeringsbudsjettet skal i forskriftens budsjettskjema 2 B som minimum spesifiseres på hovedartsgruppe (1 siffer) for hvert virksomhetsområde (2 siffer). Forskriftens budsjettskjema 2 A inneholdende inntektssiden mv spesifiseres som angitt i forskriften.

Kommunal- og regionaldepartementets veileder for budsjettering av investeringer setter krav om at:
- Investeringsbudsjettet er ettårig og ikke årsuavhengig.
- Årsbudsjettet er bindende for underordnete organer og årlige bevilgninger er nødvendig for å kunne pådra kommunen utgifter i budsjettåret. Investeringsbudsjettet må reguleres ved behov for å tilfredsstille krav til balanse, realisme mv.
- Begrepet udekket/udisponert er differansen mellom samlet tilgang og samlet bruk av midler i året og finansiering av dette gjennom budsjettskjema 2A og 2B slik kommunestyret har vedtatt.

Investeringsprosjekter som vil gå over flere budsjettår tas inn i investeringsbudsjettet kun med den del av utgiftene som forventes i det aktuelle budsjettåret og at resterende del av utgiftene tas inn i de påfølgende års budsjetter, i takt med prosjektets fremdrift. Dersom det skjer endringer i budsjettåret som kan få betydning for de inntekter og utgifter som årsbudsjettet bygger på, skal det foretas nødvendige endringer i budsjettet. Endringer av utgifter og inntekter for budsjettåret skal rebudsjetteres i kommende budsjettår.

3.2.4 Økonomiske oversikter til årsbudsjettet

Rådmannen gis ansvaret for å stille opp økonomiske oversikter i samsvar med vedlegg 3 og 4 til forskrift om årsbudsjett.

3.2.5 Kommunestyrets vedtak om økonomiplanen

I henhold til kommuneloven § 44 skal økonomiplanen omfatte hele kommunens virksomhet, være realistisk og settes opp på en oversiktlig måte. Økonomiplanens talldel skal så langt det vurderes som hensiktsmessig, vedtas på samme nivå som årsbudsjettet.

Formannskapet fastsatte i f.sak 8/2018 fremdriftsplan for arbeidet med økonomisaker i 2018. Dialogkonferanser ble avholdt mellom kommunestyrets medlemmer og enhetsledere 4.4.2018 og rammekonferanse for kommunestyret 5. - 6.6.2018. Formannskapet behandlet ved f.sak 76/2018 veiledende rammer for virksomhetsområdene. Rådmannen har holdt egne orienteringsmøter om budsjettarbeidet for de hovedtillitsvalgte og hovedverneombud, og enhetslederne har holdt egne orienteringer for tillitsvalgte og verneombud innen sine ansvarsområder. Rådmannens forslag til budsjett 2019 og økonomiplan 2019 - 2022 offentliggjøres 16.11.2018.

1.5 Styringssystemer

1.5.1 Generelt

Balansert målstyring (BMS) er et styrings- og måleverktøy for å kunne styre etter flere områder enn økonomiske tall, men også kunne koble organisasjonens visjon og strategi sterkere opp mot resultatmålingen. Gjennom såkalte styringskort gis en forenklet presentasjon av mål og resultater. Fokusområder, indikatorer og resultater blir synliggjort i styringskortet, som er et grunnlag for overordnet styring. Kommunestyret vedtar hvert år i forbindelse med behandlingen av handlingsprogram med årsbudsjett og økonomiplan, styringskort for kommunen samlet og for de enkelte virksomhetsområder.

Resultatene skal gi et godt og representativt bilde av situasjonen innenfor de enkelte virksomhets-områder og på den enkelte enheten. Styringskortene er utarbeidet for å gi målbare resultater knyttet til kommunens visjon «*Ringsaker – vekst og utvikling»*. Oppnådde resultater rapporteres til kommunestyret som del av årsberetningen og ved 1. og 2. tertialrapport.

Alle enheter har styringskort, og det er den enkelte enhet som har hovedansvaret for måloppnåelse og oppfølging av resultatene. Enheter som har resultater under målnivå, skal utarbeide tiltak for å bedre resultatene. For å sikre god resultatoppfølging, er det viktig med en løpende styringsdialog mellom enhetene og rådmannen ved kommunalsjefene.

Grunnlaget for resultatene fremkommer bl.a. gjennom brukerundersøkelser, medarbeider-undersøkelser, sykefraværsrapporter og uttrekk fra nasjonale informasjonssystemer innenfor ulike fagområder eller ved egne registreringer. I tillegg inngår økonomisk rapportering.

1.5.2 Felles styringskort for 2019

Felles styringskort inneholder fokusområder og resultatindikatorer som alle enhetene skal benytte. For hvert av fokusområdene er det underliggende indikatorer. For hver av disse indikatorene er det angitt målemetode/kilde og målsetting. Den enkelte resultatenhet har individuelle indikatorer under «tjenester tilpasset brukernes behov» i tillegg til de som fremkommer i felles styringskort. Enhetene har ansvaret for å fremskaffe og videreformidle resultatene på slike indikatorer.

<u>Samfunn</u>

Formålet med samfunnsperspektivet er å rapportere på overordnede indikatorer i forhold til kommunens visjon om vekst og utvikling. Resultatene registreres årlig og fremkommer av årsberetningen.

<u>Brukere</u>

Enhetene gjennomfører brukerundersøkelser årlig eller annethvert år. Ansvaret for gjennomføringen og analyse ligger på den enkelte enhet, men rådmannens stab bistår enhetene i dette arbeidet.

Indikatoren «Brukernes tilfredshet med tjenestene» måles gjennom brukerundersøkelsen. Om enhetene ikke har andre mål på kvaliteten på tjenestene, kan de benytte resultater fra bruker-undersøkelsen. Enkelte enheter har utarbeid andre kvalitetsmål i tillegg. Indikatorene «Brukernes tilfredshet med samarbeid og medvirkning» og «Brukernes tilfredshet med informasjon» måles også gjennom brukerundersøkelsen.

<u>Medarbeidere</u>

Resultater på «Engasjement og kompetanse» dekkes gjennom både brukerundersøkelsen og medarbeiderundersøkelsen. Resultater på «Læring og fornyelse» dekkes gjennom medarbeider-undersøkelsen. Medarbeiderundersøkelsen gjennomføres annethvert år.

Organisasjon

På dette fokusområdet blir resultatene på indikatorene under «Arbeidsmiljø» dekket gjennom medarbeiderundersøkelsen og egne registreringer av sykefravær. «Ledelse» blir målt gjennom medarbeiderundersøkelsen og ved en egen indikator («Ledelse») som er et samlet gjennomsnitt av indikatorene som har målnivå 5 på styringskortet. Det er likevel slik at alle resultater på styringskortet kan knyttes opp mot ledelse.

Økonomi

Avvik i forhold til budsjett er differansen mellom regnskapet og budsjettet regnet i % av budsjettet. I tillegg inneholder styringskortet «Avvik i % årsprognose i forhold til budsjettet». På begge indikatorene på «God økonomistyring» er målet at virksomhetsområdet går i null eller har mindreforbruk. Indikatoren gjelder driftsregnskapet før årsoppgjørsdisposisjoner.

Felles styringskort 2019:

Fokusområder og indikatorer	**Målemetode/kilde**	**Mål**
Samfunn		
Befolkningsvekst	SSB	300
Nye boliger	Egen registrering	150
Nye hytter/fritidsboliger	Egen registrering	80
Antall arbeidsplasser (vekst i prosent)	SSB	0,6
Nytt godkjent næringsareal (kvm.)	Egen registrering	35.000
Nyetablerte virksomheter	SSB	300
Antall miljøsertifiserte bedrifter	Egen registrering	5
Brukere		
Tjenester tilpasset brukernes behov		
Tilfredshet med tjenestene	Brukerundersøkelse	5,0
Kvaliteten på tjenestene	Ind./brukerundersøkelse	Ind./5,0
Dialog med brukerne		
Tilfredshet med samarbeid og medvirkning	Brukerundersøkelse	5,0
Tilfredshet med informasjon	Brukerundersøkelse	5,0
Medarbeidere		
Engasjement og kompetanse		
Brukernes tilfredshet med ansattes engasjement og kompetanse	Brukerundersøkelse	5,0
Ansattes tilfredshet med engasjement og kompetanse	Medarbeiderundersøkelse	5,0
Læring og fornyelse		
Ansattes tilfredshet med læring og fornyelse	Medarbeiderundersøkelse	5,0
Medarbeiderskap	Medarbeiderundersøkelse	5,0
Organisasjon		
Arbeidsmiljø		
Ansattes tilfredshet med arbeidsmiljø	Medarbeiderundersøkelse	5,0
Ansattes stolthet over egen arbeidsplass	Medarbeiderundersøkelse	5,0
Sykefravær	Visma HRM (Ansatt)	Ind.
Ledelse		
Ansattes tilfredshet med ledelsen	Medarbeiderundersøkelse	5,0
Ledelse (et samlet resultat av andre ind.)		5,0
Økonomi		
Økonomistyring		
Avvik i % hittil i år, regnskap ift. budsjett	Regnskap/budsjett	0 % +
Avvik i %, årsprognose ift. budsjett	Regnskap/budsjett	0 % +

1.6 KOSTRA sammenligningstall

KOSTRA (**KO**mmune **ST**at **RA**pportering) er et rapporteringssystem hvor kommunene elektronisk rapporterer tjenestedata og ressursbruk til staten (ved SSB). Formålet er å samordne og effektivisere all rapportering fra kommunene til staten, samt å sørge for relevant styringsinformasjon om kommunal virksomhet. De respektive kommunene er ansvarlig for at innrapporteringen foregår korrekt og at dataene har en tilstrekkelig kvalitet. KOSTRA-tallene koples med data fra ulike kilder, som f.eks. regnskapsdata, tjeneste- og personelldata og befolkningsdata.

På internettadressen www.ssb.no/kostra finnes nøkkeltall og grunnlagsdata for alle kommuner, gjennomsnitt for alle kommuner unntatt Oslo, gjennomsnitt for kommuner innen hvert fylke og gjennomsnitt for kommuner gruppert etter størrelse mv. Ringsaker kommune er i gruppe 13, som består av alle norske kommuner med mer enn 20.000 innbyggere, med unntak av de fire største byene. Til denne gruppen hører blant annet Hamar, Elverum, Gjøvik og Lillehammer kommuner.

I denne analysen har en valgt å sammenligne Ringsaker med landet uten Oslo, KOSTRA-gruppe 13 og kommunene Hamar, Stange, Elverum, Lillehammer og Gjøvik. I det videre presenteres sentrale nøkkeltall for perioden 2013-2017.

Tabell 1.6.1 Finansielle nøkkeltall for 2013-2017

	Landet uten Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Brutto driftsresultat i prosent av brutto driftsinntekter								
2013	2,1	2,4	0,7	3,4	-2,5	-2,1	1,9	3,9
2014	0,7	1,0	-2,7	2,2	-3,5	-1,6	-0,7	3,9
2015	2,5	2,9	-1,0	5,0	2,3	0,3	2,2	3,6
2016	3,7	4,0	2,5	6,6	3,6	2,3	2,8	5,1
2017	3,0	3,4	2,5	3,4	2,3	2,9	1,9	3,4
Netto driftsresultat i prosent av brutto driftsinntekter								
2013	2,7	2,6	5,2	3,3	-2,2	-1,6	3,8	4,4
2014	1,2	1,3	0,0	2,2	-2,5	-0,5	1,3	4,0
2015	2,9	2,9	3,0	5,1	2,4	1,0	2,5	4,0
2016	4,1	4,3	5,7	5,7	2,9	2,8	4,2	4,7
2017	3,7	4,0	5,4	3,8	1,2	3,3	3,3	2,9
Arbeidskapital ekskl. premieavvik i prosent av brutto driftsinntekter								
2013	17,3	17,3	31,9	28,3	13,4	8,5	48,8	47,0
2014	17,1	16,8	31,3	28,6	3,4	2,1	44,6	46,0
2015	19,0	18,8	32,5	25,1	12,0	6,3	48,2	46,5
2016	20,9	20,9	31,7	30,7	7,8	7,7	47,4	45,7
2017	21,7	21,9	26,7	32,9	4,0	11,4	50,0	41,9
Netto lånegjeld i kroner pr. innbygger								
2013	54 901	53 652	52 887	46 441	57 874	42 997	39 043	31 554
2014	58 744	57 061	62 708	49 027	57 316	45 803	39 453	38 325
2015	62 604	60 812	69 122	52 164	62 002	50 700	42 566	46 123
2016	67 048	64 403	75 156	56 947	67 990	57 454	45 048	57 415
2017	71 107	67 820	72 887	58 493	82 690	69 496	47 646	69 076

	Landet uten Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Frie inntekter i kroner pr. innbygger								
2013	47 415	45 317	44 490	44 161	45 144	44 628	44 229	44 700
2014	48 612	46 497	45 298	45 019	46 260	45 977	44 980	45 996
2015	49 775	47 667	46 714	46 435	47 286	46 643	46 299	47 373
2016	52 158	50 180	48 985	48 954	50 009	49 149	48 524	49 402
2017	53 619	51 683	50 742	50 152	51 782	50 790	50 369	50 480

For perioden 2013-2017 var det variasjoner i resultatene, både for brutto- og netto driftsresultat, men Ringsaker hadde mer stabilt resultat enn de andre kommunene i sammenligningsgrunnlaget, gruppe 13 og landet uten Oslo.

Ringsaker kommune hadde de siste fem årene et bedre brutto driftsresultat i prosent av brutto driftsinntekter enn landet uten Oslo og gruppe 13. I 2017 lå netto driftsresultat for Ringsaker kommune på 2,9 %, noe som var litt lavere enn de øvrige i sammenligningsgrunnlaget. I hele perioden har Ringsaker kommune hatt positivt netto driftsresultat.

Ringsaker kommune hadde i 2017 høyere arbeidskapital ekskl. premieavvik i prosent av brutto driftsinntekter enn landet uten Oslo, gruppe 13 og de øvrige kommunene i sammenlignings-grunnlaget, bortsett fra Gjøvik kommune.

I 2017 hadde Ringsaker kommune lavere netto lånegjeld i kroner pr. innbygger enn landet uten Oslo, men høyere enn gruppe 13. Netto lånegjeld i kroner pr. innbygger økte fra 2013 til 2017, fra kr 31.554 i 2013 til kr 69.076 i 2017 for Ringsaker kommune.

Frie inntekter i kroner pr. innbygger har økt nominelt for Ringsaker kommune fra kr 47.700 i 2013 til kr 50.480 i 2017, noe som er en økning i frie inntekter på 12,9 %. Likevel har Ringsaker kommune lavest frie inntekter i kroner pr. innbygger i forhold til alle i sammenligningsgrunnlaget. Økningen i frie inntekter i % fra 2013 til 2017 er relativt lik for de øvrige i sammenligningsgrunnlaget, fra 13,1 % til 14,7 %.

Tabell 1.6.2 Befolkningsdata pr. 31.12.2017 (KOSTRA befolkningsprofil og folkemengde)

	Landet uten Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Kvinner	49,5	49,9	50,7	50,0	51,0	51,2	49,8	49,6
Menn	50,5	50,1	49,3	50,0	49,0	48,8	50,2	50,4
0-5 år	6,7	6,8	5,7	6,7	6,4	5,8	5,9	6,0
6-15 år	12,3	12,5	11,1	11,3	11,9	11,0	11,3	11,8
16-24 år	11,5	11,4	11,4	10,9	11,8	13,0	12,7	11,0
25-66 år	54,0	54,4	52,9	54,0	52,8	52,7	53,2	53,9
67-79 år	11,1	10,7	13,3	12,3	12,2	12,2	12,3	12,5
80 og over	4,4	4,1	5,6	4,8	4,9	5,2	4,7	4,8

Tabellen over viser at Ringsaker kommune ligger omtrent på gjennomsnittet for landet uten Oslo og gruppe 13 for befolkningen i alle aldersgruppene, bortsett fra aldersgruppen 67-79 år, hvor Ringsaker kommune har en høyere andel.

Tabell 1.6.3 Levekårsdata pr. 31.12.2017 (KOSTRA befolkningsprofil)

Landet uten Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Andel skilte og separerte 16-66 år							
10,7	11,5	12,1	11,2	11,5	10,2	11,0	11,3
Andel enslige innbyggere 80 år og over							
62,7	61,1	63,6	63,3	63,7	62,2	65,9	61,9
Forventet levealder ved fødsel, kvinner							
83,7	83,7	83,0	83,0	83,0	82,9	82,9	83,0
Forventet levealder ved fødsel, menn							
79,6	79,7	78,9	78,9	78,9	79,3	79,3	78,9
Fødte pr. 1.000 innbyggere							
10,2	10,2	8,9	9,3	10,7	8,9	8,4	9,5
Døde pr. 1.000 innbyggere							
8,0	7,5	10,2	8,3	10,2	8,4	9,5	9,0
Innflytting pr. 1.000 innbyggere							
56,9	61,1	71,7	65,7	53,3	66,8	73,5	47,1
Utflytting pr. 1.000 innbyggere							
52,5	54,0	59,9	50,7	52,3	61,7	61,8	38,7

Tabellen over viser at forventet levealder, for både kvinner og menn, er lavere i Ringsaker enn landet uten Oslo og gruppe 13. Fødte pr. 1.000 innbyggere lå også lavere i Ringsaker enn for landet uten Oslo og gruppe 13. For døde pr. 1.000 innbyggere, lå Ringsaker høyere enn landet uten Oslo og gruppe 13. Andel innflytting og utflytting pr. 1.000 innbyggere var lavere i Ringsaker enn for landet, gruppe 13 og kommunene i sammenligningsgrunnlaget.

Tabell 1.6.4 Bosettingsstruktur pr. 31.12.2017 (KOSTRA befolkningsprofil)

Landet uten Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Andel av befolkningen som bor i tettsteder							
78,3	89,0	87,6	60,3	70,4	85,8	75,8	51,3
Andel av befolkningen 20-66 år som pendler ut av bostedskommunen							
Ingen data	Ingen data	29,9	45,3	20,7	18,8	25,7	32,4

I Ringsaker kommune er andelen av befolkningen som bor i tettsteder 51,3 %, noe som er vesentlig lavere enn landet uten Oslo, gruppe 13 og sammenligningskommunene. Andelen av befolkningen 20-66 år som pendler ut av bostedskommunen er høyere i Ringsaker enn resten av sammenligningsgrunnlaget, med unntak av Stange kommune som ligger vesentlig høyere.

I tabellene under er det tatt utgangspunkt i tabell 12362 – Utgifter til tjenesteområdene, etter funksjon og art (SSB). Tallene i tabell 1.6.5 og 1.6.6 består av kommuneregnskap og regnskapene til kommunale foretak (KF), interkommunale samarbeider og interkommunale selskaper (IKS).

Tabell 1.6.5 Netto driftsutgifter i prosent av totale netto driftsutgifter for 2013-2017

	Landet u/ Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Administrasjon og styring								
2013	8,1	7,1	6,2	6,6	7,1	8,2	6,9	6,5
2014	8,2	7,2	6,7	7,4	8,7	8,1	7,1	6,8
2015	8,1	7,3	6,7	7,7	8,6	7,2	6,9	6,6
2016	8,1	7,2	8,1	9,6	8,5	8,0	6,8	7,3
2017	7,8	7,0	7,7	8,4	7,4	7,9	7,2	7,6
Barnehage								
2013	14,4	15,6	12,2	12,8	12,5	12,9	13,4	13,6
2014	14,9	16,1	13,0	15,0	13,4	13,6	13,7	14,9
2015	14,7	16,0	13,4	15,3	14,3	13,1	13,5	14,1
2016	14,6	15,7	12,8	15,3	14,1	13,2	13,9	13,8
2017	14,4	15,4	12,3	14,9	14,2	13,0	12,9	13,3
Grunnskoleopplæring								
2013	24,5	24,4	19,0	23,8	22,6	23,4	24,6	26,4
2014	24,4	24,4	20,8	25,8	22,3	23,5	24,3	26,8
2015	24,5	24,6	20,8	25,4	22,6	22,7	24,0	26,6
2016	24,1	24,1	21,1	24,7	21,8	21,9	23,5	26,5
2017	23,6	23,5	20,5	22,9	22,1	21,1	22,5	26,1
Helse og omsorg								
2013	37,0	36,4	43,2	44,6	35,8	38,8	38,0	38,3
2014	38,0	37,1	42,3	40,5	40,2	42,4	38,5	41,5
2015	35,4	34,8	38,8	37,6	37,8	38,8	36,9	35,2
2016	36,1	35,4	40,9	38,0	38,2	37,3	36,9	37,1
2017	35,7	35,1	39,8	39,1	38,9	36,7	36,5	36,6
Sosialtjenesten								
2013	4,9	5,8	6,5	6,2	5,2	5,4	6,6	4,9
2014	5,1	5,8	7,6	6,2	6,0	5,5	6,4	5,0
2015	5,4	6,0	7,9	6,2	5,7	5,7	6,7	5,3
2016	5,8	6,4	7,2	6,6	5,9	6,7	7,2	5,4
2017	6,1	6,6	7,8	6,3	6,8	6,5	7,3	5,6
Barnevern								
2013	3,2	3,2	2,4	2,6	2,6	3,0	3,4	3,2
2014	3,4	3,4	3,3	3,4	3,0	3,3	3,4	3,7
2015	3,5	3,5	3,4	3,5	3,6	3,6	3,8	3,7
2016	3,6	3,6	3,2	3,6	3,7	3,5	3,7	3,6
2017	3,9	4,0	3,9	3,5	2,8	5,2	3,5	3,6
Vann, avløp og renovasjon/avfall								
2013	-0,8	-0,9	-0,3	-1,5	-0,1	-1,9	-0,6	-1,3
2014	-0,7	-1,0	-0,2	-0,7	-0,5	-1,4	0,5	-4,0
2015	-0,7	-0,8	0,0	-1,2	0,0	-0,9	0,0	-1,2
2016	-0,6	-0,6	-0,7	-1,4	0,3	-0,3	-0,3	-0,9
2017	-0,5	-0,6	-2,3	-0,5	0,3	-0,6	-0,6	-0,9
Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø								
2013	1,1	1,1	1,3	0,7	0,5	0,8	1,0	1,1
2014	1,2	1,1	1,5	0,9	0,8	1,1	1,2	1,0
2015	1,1	1,1	1,4	0,8	0,7	1,3	1,2	0,9
2016	1,2	1,2	1,4	0,9	0,7	1,0	1,5	0,8
2017	1,2	1,2	1,6	1,1	0,7	1,3	1,6	0,6

	Landet u/ Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Kultur								
2013	3,7	3,8	4,5	2,7	3,7	6,1	3,4	2,2
2014	3,8	3,9	5,0	3,0	3,9	3,6	3,6	3,3
2015	3,8	3,9	4,7	2,9	3,7	4,7	3,4	3,4
2016	3,9	4,0	5,2	3,1	3,7	4,9	3,6	3,7
2017	3,9	4,0	5,2	3,6	3,6	5,1	3,8	3,9
Kirke								
2013	1,2	1,1	1,0	0,9	0,8	0,8	0,9	1,1
2014	1,2	1,1	1,0	0,9	0,8	0,8	0,9	1,1
2015	1,2	1,1	1,0	1,0	1,1	0,9	0,9	1,1
2016	1,2	1,1	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	1,1
2017	1,2	1,1	1,0	0,9	0,8	0,8	0,8	1,1
Samferdsel								
2013	1,6	1,3	0,8	1,3	1,0	1,5	1,4	1,3
2014	1,6	1,4	0,8	1,3	0,8	1,6	1,4	1,3
2015	1,6	1,4	1,0	1,4	0,9	1,6	1,1	1,3
2016	1,7	1,5	1,2	1,3	1,1	1,8	1,4	1,4
2017	1,7	1,5	1,3	1,2	1,3	1,7	1,7	1,5
Bolig								
2013	-0,1	0,0	0,1	-1,0	-0,2	-0,3	0,2	-0,3
2014	-0,1	-0,1	0,0	-1,0	-0,2	-0,3	0,1	0,0
2015	-0,1	0,0	0,2	0,4	0,5	0,2	0,2	0,5
2016	-0,1	0,0	-0,4	-1,9	-0,4	-0,3	0,2	0,1
2017	0,0	0,1	-0,3	-2,0	-0,3	0,2	0,2	0,1
Næring								
2013	-0,2	0,1	0,0	0,6	2,7	0,2	0,1	0,4
2014	-0,2	0,1	0,1	0,4	0,3	0,3	0,5	0,6
2015	-0,1	0,1	0,2	0,5	0,6	0,3	0,2	0,0
2016	0,0	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,0	0,6
2017	0,0	0,1	0,3	0,3	0,7	0,4	1,3	0,5
Brann- og ulykkesvern								
2013	1,4	1,4	1,2	0,8	1,4	1,3	1,6	1,3
2014	1,5	1,4	1,3	0,8	1,5	1,5	1,6	1,4
2015	1,5	1,4	1,2	0,8	1,4	1,5	1,6	1,4
2016	1,5	1,5	1,3	0,8	1,6	1,5	1,6	1,4
2017	1,4	1,4	1,2	0,8	1,6	1,4	1,5	1,3

Ringsaker kommune hadde høyere netto driftsutgifter i prosent av totale netto driftsutgifter enn landet uten Oslo og gruppe 13 på følgende områder i 2017: grunnskoleopplæring, helse og omsorg og næring. Ringsaker hadde lavere netto driftsutgifter i prosent av totale netto driftsutgifter på barnehage, sosialtjeneste, barnevern, vann, avløp, renovasjon/avfall, fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø og brann og ulykkesvern. For områdene sosialtjeneste og fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø var Ringsaker kommune lavest av alle i sammenligningsgrunnlaget.

Tabell 1.6.6 Lønnsutgifter i prosent av totale lønnsutgifter for 2013-2017 (Konsern)

	Landet u/ Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Administrasjon og styring								
2013	6,9	6,2	8,5	7,1	6,1	5,6	5,9	5,7
2014	7,0	6,2	6,4	6,8	6,9	5,4	6,2	5,7
2015	6,7	6,1	6,6	9,3	8,2	5,2	5,8	5,4
2016	6,7	6,2	8,4	6,7	8,1	6,3	5,4	5,5
2017	6,7	6,1	7,0	6,9	7,7	6,9	5,5	5,4
Barnehage								
2013	9,6	8,8	8,8	7,9	8,2	7,7	7,8	8,8
2014	9,9	9,0	9,6	8,3	8,7	7,7	8,0	9,5
2015	9,4	8,6	9,2	7,9	8,6	7,0	7,3	8,6
2016	9,3	8,4	8,8	7,9	8,3	6,8	7,2	8,8
2017	9,1	8,1	8,5	7,9	8,2	7,1	7,1	8,1
Grunnskoleopplæring								
2013	26,0	26,4	20,2	23,7	24,7	22,5	24,3	27,3
2014	26,1	26,5	20,9	23,4	24,5	22,0	24,6	27,4
2015	25,8	26,3	20,4	22,2	24,1	21,4	24,5	26,3
2016	25,7	26,1	20,3	22,4	24,0	20,8	24,2	27,3
2017	25,3	25,7	20,2	21,0	25,1	21,6	23,5	26,0
Helse og omsorg								
2013	40,1	39,6	40,4	49,6	39,0	41,9	41,3	41,8
2014	41,6	41,0	44,1	52,5	43,9	45,8	43,6	45,3
2015	40,3	40,1	42,4	48,4	42,6	43,6	43,1	42,4
2016	40,8	40,3	42,9	50,6	42,6	42,6	43,3	44,7
2017	40,5	40,0	42,5	50,6	42,8	42,6	42,6	44,6
Sosialtjenesten								
2013	3,3	3,6	2,8	4,6	4,7	3,5	3,9	2,2
2014	3,4	3,7	3,8	4,6	4,9	3,6	3,8	2,2
2015	3,5	3,8	4,1	4,5	3,0	3,8	3,8	2,3
2016	4,0	4,2	4,3	4,9	3,3	4,6	3,9	2,8
2017	4,4	4,5	4,5	5,0	4,2	3,4	4,3	2,9
Barnevern								
2013	2,9	3,2	3,7	2,1	2,3	3,1	4,6	3,5
2014	2,9	3,3	3,7	2,4	2,3	3,5	4,4	3,7
2015	2,9	3,3	3,5	2,3	4,1	3,6	4,1	3,5
2016	3,0	3,5	3,4	2,4	3,4	4,0	4,4	3,7
2017	3,1	3,7	3,3	2,4	3,5	4,9	5,1	3,7
Vann, avløp og renovasjon/avfall								
2013	1,6	1,7	1,7	1,2	0,7	2,6	1,7	2,4
2014	1,7	1,8	1,6	1,2	0,7	2,3	1,6	2,4
2015	1,7	1,8	1,8	1,3	0,7	2,5	1,6	2,3
2016	1,8	1,9	2,2	1,4	0,7	2,6	2,0	2,5
2017	1,8	1,9	1,8	1,4	0,7	3,0	1,9	2,9
Fysisk planlegging, kulturminner, natur og nærmiljø								
2013	1,7	1,7	1,4	1,0	1,1	1,2	1,4	1,7
2014	1,7	1,8	1,4	1,0	1,1	1,2	1,4	1,7
2015	1,7	1,8	1,3	1,0	1,1	1,4	1,3	1,7
2016	1,7	1,8	1,2	1,0	1,2	1,3	1,6	1,7
2017	1,7	1,8	1,3	1,1	1,3	1,5	1,7	1,6

	Landet u/ Oslo	Gruppe 13	Hamar	Stange	Elverum	Lille-hammer	Gjøvik	Ringsaker
Kultur								
2013	2,7	2,9	2,9	1,9	2,9	2,5	2,2	2,3
2014	2,8	2,9	3,6	2,0	2,9	2,7	2,3	2,5
2015	2,6	2,8	3,7	1,8	3,1	2,4	2,0	2,5
2016	2,6	2,8	3,7	1,8	2,9	2,6	2,1	2,7
2017	2,6	2,7	3,3	1,8	2,9	2,7	2,0	2,7
Samferdsel								
2013	0,7	0,7	0,5	0,1	0,1	0,9	0,3	0,4
2014	0,7	0,8	0,5	0,1	0,2	0,9	0,3	0,5
2015	0,7	0,8	0,5	0,1	0,3	1,0	0,3	0,4
2016	0,8	0,8	0,5	0,1	0,4	1,0	0,4	0,5
2017	0,7	0,8	0,5	0,0	0,5	0,9	0,3	0,5
Bolig								
2013	0,4	0,4	0,8	0,6	0,3	0,1	0,1	0,4
2014	0,4	0,4	0,9	0,6	0,5	0,1	0,2	0,7
2015	0,4	0,4	0,9	0,6	0,3	0,1	0,1	0,6
2016	0,4	0,4	0,8	0,5	0,3	0,1	0,1	0,5
2017	0,4	0,5	0,9	0,6	0,4	0,7	0,2	0,5
Næring								
2013	0,7	0,5	0,0	0,3	1,4	0,1	0,5	0,6
2014	0,6	0,5	0,5	0,3	0,8	0,1	0,6	0,6
2015	0,6	0,5	0,4	0,4	1,0	0,0	0,6	0,6
2016	0,6	0,5	0,5	0,5	1,0	0,2	0,6	0,7
2017	0,6	0,5	0,4	0,5	0,9	0,3	0,6	0,7
Brann- og ulykkesvern								
2013	1,6	1,8	2,1	0,0	1,7	2,6	2,0	1,6
2014	1,6	1,8	2,2	0,0	1,8	2,6	1,8	1,7
2015	1,6	1,8	2,0	0,0	1,7	2,5	1,8	1,6
2016	1,6	1,8	2,0	0,0	1,8	2,5	1,8	1,6
2017	1,6	1,7	2,0	0,0	1,8	2,5	1,7	1,5

Ringsaker kommune hadde høyere lønnsutgifter i prosent av totale lønnsutgifter enn landet uten Oslo og gruppe 13 på følgende områder i 2017: grunnskoleopplæring, helse og omsorg, vann, avløp, renovasjon/avfall og næring. Ringsaker kommune hadde lavere lønnsutgifter i prosent av totale lønnsutgifter enn landet uten Oslo og gruppe 13 på områdene administrasjon og styring, sosialtjenesten, fysisk planlegging, kulturminne, natur og nærmiljø, samferdsel og brann og ulykkesvern. For områdene administrasjon og styring og sosialtjenesten var Ringsaker kommune lavest av alle i sammenligningsgrunnlaget.